

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет інформаційно-аналітичних технологій та менеджменту
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

АТЕСТАЦІЙНА РОБОТА Пояснювальна записка

рівень вищої освіти другий (магістерський)

Організація та управління системою забезпечення економічної безпеки
банківських установ
(тема)

Виконав:
студент 2 курсу, групи УФЕБм-19-1
Вадіянець А.Р.
(прізвище, ініціали)

Спеціальність 073 Менеджмент
(код і повна назва спеціальності)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління
фінансово-економічною безпекою
(повна назва освітньої програми)

Керівник доц. Мусієнко В.О.
(посада, прізвище, ініціали)

Допускається до захисту

Зав. кафедри _____
(підпис)

Полозова Т. В.
(прізвище, ініціали)

2020 р.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет інформаційно-аналітичних технологій та менеджменту
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 073 Менеджмент
(код і повна назва)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою
(повна назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедри _____
(підпис)
« _____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
НА АТЕСТАЦІЙНУ РОБОТУ

студентові Вадіянцу Арнольду Романовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Організація та управління системою забезпечення економічної безпеки банківських установ

затверджена наказом по університету від 30 жовтня 2020 р. № 1493 Ст

2. Термін подання студентом роботи до екзаменаційної комісії 20 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи Наукова література, теоретичні та методичні розробки сучасних науковців в області організації та управління системою забезпечення безпеки банківських установ, статистичні дані досліджуваного банку

4. Перелік питань, що потрібно опрацювати в роботі _____

Вступ. 1 Теоретико-організаційні аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ. 2 Аналіз стану економічної безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк». 3 Напрями забезпечення економічної безпеки ПАТ «Ощадбанк». Висновки. Перелік джерел посилання. Додаток.

5. Перелік графічного матеріалу із зазначенням креслеників, схем, плакатів, комп'ютерних ілюстрацій _____

1. Об'єкт, предмет, мета і завдання роботи. 2. Функціональні складові безпеки банківської діяльності. 3. Об'єкти захисту в банку. 4. Система безпеки банківської діяльності. 5. Організаційна структура ПАТ «Ощадбанк». 6. Структура пасивів Банку. 7. Структура чистих активів Банку. 8. Структура кредитів. 9. Алгоритм визначення кредитного рейтингу. 10-11. Оцінка кредитного рейтингу підприємства. 12. Система заходів протидії загрозам у діяльності ПАТ «Ощадбанк».

6. Консультанти розділів роботи (п.6 включається до завдання за наявності консультантів згідно з наказом, зазначеним у п.1)

Найменування розділу	Консультант (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	Позначка консультанта про виконання розділу	
		підпис	дата

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-організаційні аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ	02.11.20-10.11.20	виконано
2	Аналіз стану економічної безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк»	11.11.20-17.11.20	виконано
3	Напрями забезпечення економічної безпеки ПАТ «Ощадбанк»	18.11.20-28.11.20	виконано
4	Оформлення атестаційної роботи	29.11.20-02.12.20	виконано
5	Перевірка атестаційної роботи на плагіат	03.12.20-05.12.20	виконано
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу	06.12.20-09.12.20	виконано
7	Рецензування атестаційної роботи	10.12.20-15.12.20	виконано

Дата видачі завдання 02 листопада 2020 р.

Студент _____
(підпис)

Керівник роботи _____ доц. Мусієнко В.О.
(підпис) (посада, прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Атестаційна робота: 93 с., 25 табл., 12 рис., 82 джерела, 1 додаток.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, УПРАВЛІННЯ, БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ, КРЕДИТНИЙ РИЗИК, ЗАГРОЗИ, ПРОТИДІЯ.

Об'єктом дослідження є організація системи забезпечення економічної безпеки банківських установ.

Метою роботи є розгляд теоретичних засад організації, правової бази організації безпеки банку та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення сучасних підходів до управління системою забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні.

Розглянуто теоретико-організаційні аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ. Досліджено організаційно-управлінську складову системи економічної безпеки банківських установ. Здійснено аналіз стану економічної безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк». Визначено напрями забезпечення економічної безпеки ПАТ «Ощадбанк». Запропоновано методичний підхід до оцінки рівня безпеки кредитних операцій банку. Розроблено заходи щодо протидії загрозам у діяльності банківських установ.

ABSTRACT

Master thesis: 93 p., 25 tables, 12 fig., 82 sources, 1 exhibit.

**ECONOMIC SECURITY, MANAGEMENT, BANKING
INSTITUTIONS, CREDIT RISK, THREATS, COUNTERACTION.**

The object of the research is to organize the economic security of banking institutions.

The purpose of the research – to examine the theoretical foundations of the organization, the legal base of the organization bank security, and developing practical recommendations for improving contemporary approaches to the management of system of security of bank activity in Ukraine.

Theoretical and organizational aspects of managing the system of economic security of banking institutions are considered. The organizational and managerial component of the system of economic security of banking institutions is studied. An analysis of the state of economic security of PJSC «Oschadbank» was carried out. The directions of ensuring economic security of PJSC «Oschadbank» are determined. A methodical approach to assessing the level of security of the bank's credit operations is proposed. Measures to counter threats in the activities of banking institutions have been developed.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
1 Теоретико-організаційні аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ.....	9
1.1 Теоретичне підґрунтя забезпечення економічної безпеки банківських установ.....	9
1.2 Організаційно-управлінська складова системи економічної безпеки банківських установ.....	17
2 Аналіз стану економічної безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк».....	30
2.1 Організаційна характеристика діяльності банку.....	30
2.2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності банку.....	37
2.3 Управління кредитними ризиками та стан безпеки кредитних операцій банку.....	45
3 Напрями забезпечення економічної безпеки ПАТ «Ощадбанк».....	53
3.1 Методичний підхід до оцінки рівня безпеки кредитних операцій банку	53
3.2 Система заходів протидії загрозам у діяльності банківських установ.....	69
Висновки.....	78
Перелік джерел посилання.....	84
Додаток А Копії публікацій.....	94

ВСТУП

Політична та економічна нестабільність у державі, залежність банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, концентрація активів банків у низькорентабельних галузях економіки, не дозволяють кредитно-фінансовій системі зневажливо відноситися до банківської безпеки. Постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, наявність різноманітних факторів, які перешкоджають досягненню тактичних та стратегічних цілей, вимагають обґрунтованих методик і технологій аналізу стану безпеки вітчизняних банків та оцінки її рівня. Необхідність розвитку та подальшого удосконалення організації та управління системою забезпечення безпеки діяльності банківських установ обумовлює актуальність теми дослідження.

Питання організації та управління системою забезпечення безпеки діяльності банківських установ освітлені у роботах таких авторів, як П.А. Герасимов, Д.А. Артеменка, О.І. Хитрін, Є.О. Олейнікова, І.О. Барановський та інших.

Об'єктом дослідження є організація системи забезпечення економічної безпеки банківських установ.

Предметом дослідження є методи організації та управління системою забезпечення економічної безпеки діяльності банківських установ.

Метою роботи є розгляд теоретичних засад організації, правової бази організації безпеки банку та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення сучасних підходів до управління системою забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні.

Основними завданнями дослідження в даній роботі є:

– розглянути теоретико-організаційні аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ;

- дослідити організаційно-управлінську складову системи економічної безпеки банківських установ;
- здійснити аналіз стану економічної безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк»;
- визначити напрями забезпечення економічної безпеки ПАТ «Ощадбанк»;
- запропонувати методичний підхід до оцінки рівня безпеки кредитних операцій банку;
- розробити заходи щодо протидії загрозам у діяльності банківських установ.

Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних і закордонних науковців, законодавчі та нормативні акти України, періодичні видання, фінансова звітність банку, що досліджується.

Під час проведення дослідження і написання роботи були використані методи аналізу та синтезу інформації, яка характеризує діяльність банків з забезпечення їх безпеки; порівняння та узагальнення показників безпеки і діяльності банків; інтерпретація висновків, що випливають з результатів аналізу ситуації, що складається у забезпеченні безпеки на ринку банківських послуг.

Виконана робота має практичне значення. Її результати можуть бути використані при розробці та впровадженні заходів щодо забезпечення безпеки діяльності банківських установ в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, які викладені в роботі, доповідались на I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта» (Харків, 2020).

Публікації. Результати досліджень опубліковано в 2 наукових працях, у тому числі 1 стаття у колективній монографії і 1 тези конференції.

1 ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1 Теоретичне підґрунтя забезпечення економічної безпеки банківських установ

Зміни політичної, економічної та соціальної ситуації в державі досить швидко впливають на показники діяльності банківських установ. Це призводить до виникнення ризиків і загроз банківській діяльності, що позначається на зниженні конкурентоспроможності, ліквідності, фінансових втратах банків. З метою більшого знівелювання впливу негативних чинників доцільно розглянути складові банківської безпеки та її особливості.

Питання забезпечення економічної та фінансової безпеки банківських установ широко висвітлювалися вітчизняними та зарубіжними авторами, серед них: О.А. Кириченко, К.Р. Тагірбеков, В.І. Соловійов, С.В. Васильчак, О.А. Бочаров, С.М. Яременко, Л.М. Стрельбицька та багато інших.

Різні підходи вчених до визначення сутності банківської безпеки, але кожен із цих підходів заслуговує на увагу, незважаючи на певну суперечність. Також часто ототожнюються поняття економічної і фінансової безпеки. Проте часто фінансову безпеку розглядають як складову економічної безпеки, прикладом можуть слугувати праці таких авторів, як П.А. Герасимов, Д.А. Артеменка, О.І. Хитрін, Є.О. Олейнікова, І.О. Барановський та інших.

Визначення сутності безпеки банківської діяльності та її складових у роботах різних вчених наведено у таблицях 1.1 та 1.2.

Таблиця 1.1 – Узагальнення поглядів на визначення сутності економічної безпеки банківської діяльності

Автор	Науковий зміст
О.А. Кириченко [11, с. 89]	сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційних банків дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони нездатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банківської системи, збереженню й відтворенню її майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банками статутних цілей
К.Р. Тагірбеков [12, с. 23]	це його здатність протистояти деструктивним діям на фінансовому ринку і забезпечити виживання в конкурентній боротьбі банківського бізнесу
В.І. Соловійов [13, с. 175]	стан, за якого забезпечується стабільність його функціонування, фінансова рівновага і регулярне одержання прибутку, можливість виконання поставлених цілей і завдань, здатність до дальшого розвитку й удосконалення
С.В. Васильчак [14, с. 289]	стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його ресурсів, здатність адекватно і без істотних втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації
О.А. Бочаров [15, с. 15]	стан економіки кредитної організації (банку), необхідний і достатній для реалізації цільової функції, самостійного, стійкого і прогресивного розвитку, збереження стабільності за внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів
С.М. Яременко [16, с. 140]	стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його ресурсів, здатність адекватно і без істотних втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації
Л.М. Стрельбицька [17, с. 130]	здатність протистояти деструктивним змінам на фінансовому ринку і забезпечити виживання в конкурентній боротьбі банківського бізнесу

Таблиця 1.2 – Узагальнення поглядів на визначення сутності фінансової безпеки банківської діяльності

Автор	Науковий зміст
П.А. Герасимов [18, с. 23]	фінансова безпека банку визначається: стабільністю і стійкістю фінансового стану банку, ступенем ефективності фінансово-економічної діяльності, рівнем контролю за зовнішніми та внутрішніми ризиками, рівнем достатності капіталу та ступенем захищеності інтересів акціонерів
Д.А. Артеменка [19]	комплекс заходів із досягнення максимально можливої платоспроможності та стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найприбутковіших напрямів його вкладень, що одержується шляхом чіткого стратегічного та тактичного планування, аналізу та запобігання загрозам фінансового характеру
О.І. Хитрін [20]	визначає фінансову безпеку банку як динамічний стан, при якому банк: юридично і технічно здатний виконувати та реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, суб'єктів господарювання, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має в своєму розпорядженні механізми для реалізації цього потенціалу
Є.О. Олейнікова [21]	стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів банку, який відображається через найкращі значення фінансових показників прибутковості та рентабельності, якості управління та використання основних та оборотних коштів банку, структури його капіталу, норми дивідендних виплат по цінним паперам банку, а також курсовій вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансового стану банку і перспектив його технологічного та фінансового розвитку
І.О. Барановський [22]	сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує

Результати аналізу свідчать, більшість авторів вважають, що економічна безпека банківських установ представляє собою стан, при якому організація безпеки спрямована на максимальне запобігання настанню ризиків та загроз з метою забезпечення стійкого функціонування банків, ефективного використання ресурсів.

Досягнути високого рівня економічної безпеки банку можливо за умови організації роботи банківських установ, що полягає у забезпеченні стабільності й ефективності функціонування її складових: фінансова, інформаційна, техніко-технологічна та правова.

На показники діяльності банків, як уже зазначалося, впливають зміни, що відбуваються у навколишньому середовищі не тільки на рівні держави, але і на рівні міжнародної торгівлі та світового бізнесу.

Історія розвитку банківської діяльності вчить необхідності адекватно і миттєво реагувати на зміни. Зовнішні фактори – це ті фактори, що впливають на банківську діяльність із-зовні, і вони можуть буди як сприятливі для ефективного функціонування банку, так і нищівними. Для виявлення і врахування їх впливу зовнішні фактори поділяють на дві групи: фактори безпосереднього впливу і фактори опосередкованого впливу.

Під час вирішення проблем безпеки банку необхідно враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори впливу на їх діяльність. Стан середовища і фактори впливу на розвиток банківської діяльності потрібно максимально враховувати під час розроблення завдань, які постають перед банком на кожному етапі його розвитку. Зовнішні і внутрішні фактори фактори обумовлюють особливу роль економічної безпеки.

У системі заходів безпеки діяльності банку представлено [21]:

– необхідність і важливість економічної безпеки випливає з наявної різноманітності інтересів суб'єктів ринку банківських послуг. Прагнення до

збільшення прибутків суб'єктів ринку посилює конкурентну боротьбу, а остання, своєю чергою, завжди перебувала в площині економічної безпеки;

– обмеженість фінансових ресурсів банків та джерел їх створення потребує від них розроблення досить ефективних технологій банківського виробництва, застосування економічних інструментів підтримання ліквідності та конкурентоспроможності банків на необхідному рівні, якісного використання їх ресурсної бази;

– нестабільна економічна ситуація, досить несподівані й різкі її зміни обумовлюють готовність банку до роботи в майже кризових умовах, із досить високим ступенем ризику, іноді на межі втрати своєї ліквідності. Усе це потребує від банків вироблення адекватної економічної політики, економічної поведінки на ринку банківських послуг, поєднання принципів раціональності й прийняттого ризику під час вкладання коштів;

– зростання економічної злочинності, насамперед у кредитно-фінансовій сфері, ставить банківську діяльність у ряд досить ризикованих і цим самим зумовлює високу відповідальність банків перед своїми клієнтами, вкладниками й акціонерами [23]. З огляду на це, усі заходи безпеки спрямовуються і концентруються якраз навколо економічної безпеки, що й обумовлює її місце у системі безпеки банківської діяльності.

Отже, можна зробити висновок, що економічна безпека банку є широке поняття і фінансова безпека є її складовою. У концепції економічної безпеки України, розробленій Інститутом економічного прогнозування при Національній академії наук України, під фінансовою безпекою розуміють захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин [24]. Зважаючи на досить мінливе економічне середовище, з'явилися публікації, в яких досить широко висвітлюються негативні фактори економічної безпеки банківської системи, тому необхідно здійснювати превентивні заходи для їх зневілювання.

Метою фінансової безпеки банківських установ, на думку за О.І. Хитріна, є усунення можливостей заподіяння шкоди банку або упущення ним вигоди, забезпечення його сталого та максимально ефективного функціонування нині та накопичення достатнього потенціалу розвитку і зростання в майбутньому, якісна реалізація операцій і угод [20].

Автор С.М. Побережний вважає, що «ключовими характеристиками фінансової безпеки банків є: забезпечення рівноважного і сталого фінансового стану банку; сприяння ефективній діяльності банку; дозволяти на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку; нейтралізувати кризи і запобігати банкрутствам» [25].

Економічний зміст фінансової складової безпеки банківської діяльності, на думку Д.А. Артеменка [19], полягає в забезпеченні організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів, що гарантують якісний захист прав і інтересів комерційного банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення зворотності кредитів, схоронність фінансових і матеріальних цінностей.

Метою фінансової складової є збільшення маси отриманого прибутку, прискорення оборотності капіталу, зростання курсової вартості цінних паперів комерційного банку. Отже, Д.А. Артеменко розглядає фінансову безпеку банківських установ як комплекс заходів, водночас більшість дослідників роблять висновки, що безпека – це все-таки певний стан.

Досліджуючи поняття «фінансова безпека», необхідно визначити сутність безпеки.

Науковець В. Даль зазначав, що безпека – це стан або властивість, яким характеризується певний об'єкт.

Автори Ф. Брокгауз та І. Єфрон вважали, що «безпека долається усуненням небезпеки. Звідси випливає, що і безпека і небезпека – це

характеристики якісного стану певного об'єкта, які протилежні за своїм значенням і характеризують різні рівні його якості». Таким чином, безпека банку передусім виступає якісною його характеристикою і характеризує його стан як такий, за якого відсутні небезпеки. Водночас, безпека як саме поняття існує лише з огляду на певний його прояв, сферу інтересів, діяльність тощо.

Слід зазначити, що поняття «фінансова безпека банку» має характеризувати якість його фінансового стану з позиції небезпеки та загрози. Звідси, під фінансовою безпекою банківських установ пропонуємо розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів банку від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз, який гарантує найбільш ефективне використання фінансових ресурсів для забезпечення стійкого функціонування та розвитку банку. Безпека банківської системи країни обумовлена фінансовою стабільністю окремо взятих банківських установ.

За визначенням вчених у роботі [26], «безпека банківської системи – це спроможність банківської системи стабільно і надійно забезпечувати фінансову самостійність держави, ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань».

На рис. 1.1 представлено складові безпеки банківської діяльності [1].

Цілеспрямована діяльність банків з одержання системного підходу (застосування зазначених заходів у взаємозв'язку з метою недопущення збитків від кожної конкретної кредитної операції) захисту кредитних операцій дасть їм змогу не тільки мінімізувати кредитні ризики, а й істотно поліпшити їхню кредитну діяльність.

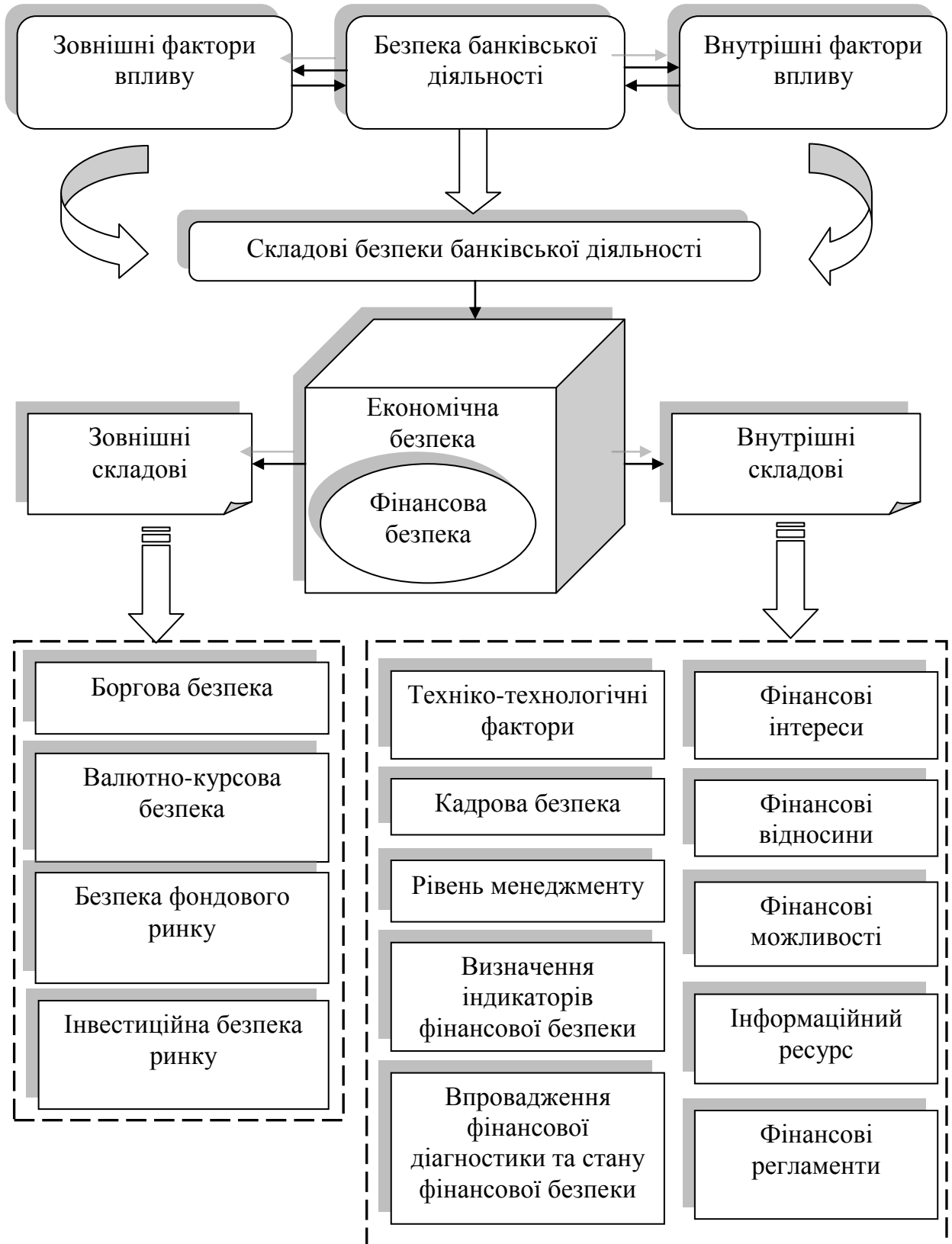

Рисунок 1.1 – Функціональні складові безпеки діяльності банківських установ

Результати дослідження свідчать, що складниками економічної безпеки банків є не тільки безпека матеріальних та фінансових ресурсів, а й такі, як інформаційна та кадрова безпека, котрі також істотно впливають на стабільність і розвиток банків. Своєю чергою, інформаційна безпека пов'язана з формуванням інформаційного ресурсу банків, його гарантованим захистом, а також протидією інформаційно-психологічному впливу. Кадрова ж безпека спрямована на виконання можливості формування загроз банку від власного персоналу та створення умов ефективного його використання в діяльності банків.

Таким чином, складові банківської безпеки повинні створити умови для надійного і ефективного функціонування банківських установ, недопущення або своєчасного виявлення загроз фінансовим, матеріальним та інформаційним ресурсам банку. Показниками ефективної безпеки банку є сталий розвиток у банківській установи згідно з плановими завданнями. Також важливою умовою є ефективне функціонування складових банківської системи в комплексі. Поряд із цим є конструктивна участь усіх підрозділів банку, всіх співробітників у вирішенні питань захисту.

1.2 Організаційно-управлінська складова системи економічної безпеки банківських установ

Безпекою банківських установ можна вважати «стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування» [1].

Основною метою безпеки банківських установ є виключення можливості нанесення йому збитків або упущення вигоди та забезпечення ефективної його діяльності та якісної реалізації всіх операцій та угод.

Визначальним критерієм ефективності та якості безпеки банківських установ є стабільність його фінансового та економічного розвитку відповідно до планів і завдань незалежно від зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Досягнення мети безпеки забезпечується через виконання певних завдань, до основних з яких належать [2, 3]:

- захист законних інтересів банку та його співробітників;
- профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку;
- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, вжиття заходів щодо їх нейтралізації;
- виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіянню банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної, моральної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності;
- оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішньої і внутрішньої обстановки;
- виявлення та формування причин і умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів;
- виховання та навчання персоналу банку з питань безпеки;
- послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців з підриву безпеки банку;
- збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку.

Організація забезпечення безпеки банку здійснюється на основі принципу централізованого управління стратегічними напрямками даної діяльності на рівні керівництва банку. При цьому основними принципами банківської безпеки є [1, 4]:

– «законність»: заходи, що виконуються в межах, необхідних для забезпечення безпеки банку, ґрунтуються на чинних законах України, постановах Кабінету Міністрів, Указах Президента України, нормативних актах Національного банку, вимогах документів місцевих органів влади та статуту банку;

– самостійність і відповідальність: підрозділи безпеки банку повинні мати у своєму розпорядженні всі необхідні засоби для ефективного вирішення поставлених перед ними завдань, повноваження осіб і підрозділів банківської безпеки суворо регламентуються нормативними актами банків;

– економічна доцільність: заходи безпеки не повинні призводити до погіршення умов діяльності та стану банку, перешкоджати реалізації його інтересів; витрати на проведення заходів безпеки мають бути адекватними ефективності останніх;

– компетентність: виконання заходів безпеки повинно здійснюватися грамотно, на високому професійному рівні, ґрунтуватися на об'єктивних даних, не обмежувати права і не ображати гідності громадян;

– цілеспрямованість: заходи безпеки здійснюються у суворій відповідності до завдань, які вирішує банк згідно із затвердженою його керівництвом комплексною програмою безпеки;

– координація і взаємодія: служба безпеки банку координує зусилля всіх його установ і підрозділів щодо виконання заходів безпеки; з цією метою встановлює необхідні зв'язки з підрозділами банку і зовнішніми організаціями;

– конфіденційність: заходи безпеки проводяться на конфіденційній основі без їх розголошення; про результати виконання заходів безпеки інформується керівництво банку і за його рішенням інші особи, робота яких пов'язана з необхідністю володіння відповідною інформацією».

Надійність та ефективність безпеки визначаються через реалізацію відповідних вимог.

Безперервність безпеки. Забезпечення безпеки не може бути одноразовим актом. По суті це є безперервним процесом, який містить обґрунтування та реалізацію найбільш раціональних форм, методів, способів і шляхів створення, удосконалення і розвитку системи безпеки, безперервне управління нею, контроль за функціонуванням.

Плановість безпеки. Заходи безпеки не повинні бути епізодичними або відставати від фактичних подій. Плановість передбачає запобіжний характер безпеки.

Конкретність безпеки. Захисту підлягають конкретні об'єкти, загроза яким може завдати шкоди банку.

Активність безпеки. Постійне прагнення до виявлення загроз банку, своєчасної та ефективної їх нейтралізації.

Універсальність безпеки. Заходи безпеки повинні перекривати всі можливі напрямки виникнення загроз незалежно від місця їх дії.

Комплексність безпеки. Для забезпечення безпеки необхідно застосовувати всі форми і методи захисту та протидії загрозам у повному обсязі.

Розглядаючи банківську безпеку як багатоступеневу систему, слід визначити її види та форми організації.

Вид безпеки – це сукупність ознак, які характеризують готовність банку протистояти загрозам його діяльності [1, 4].

Серед видів безпеки банку можна виділити [1]:

– «особисту безпеку – здатність кожного працівника банку протистояти загрозам його здоров'ю, життю і професійній діяльності на основі оволодіння нормами і правилами безпечної поведінки. Досягається додержанням усіма працівниками заходів застереження, передбачених умовами роботи і нормами особистої поведінки: проведенням спеціальних охоронних заходів щодо працівників банку; вивченням кожним працівником правил поведінки у складних умовах та екстремальних ситуаціях, грамотними діями в них;

– колективну безпеку – здатність підрозділів банку забезпечувати ефективний режим роботи в умовах діяльності різноманітних дестабілізуючих факторів. Досягається створенням доброзичливої, спокійної обстановки у колективах, додержанням принципів справедливості, грамотним стимулюванням праці; постійним вивченням психологічної обстановки в колективах, своєчасним виявленням підвищеної напруженості у взаємовідносинах працівників, попередженням і швидким вирішенням конфліктних ситуацій; виконанням режимних заходів, охороною території, будівель і приміщень; постійною перевіркою стану будівель і обладнання, проведенням атестації приміщень, виконанням протипожежних заходів;

– економічну безпеку – стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без істотних втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуацій. Досягається створенням ефективного комплексу заходів захисту електронної системи платежів банку і попередження відпливу коштів через фальсифікацію фінансових документів; наявністю відповідних установленим вимогам місць зберігання готівки, цінностей, технічних засобів, транспорту та обладнання банку, вмілою їх експлуатацією; грамотною організацією охорони та

режимних заходів у банку; створенням обстановки бережливого ставлення до майна банку, суворой і неминучой відповідальності за крадіжки матеріальних засобів та їх псування; ефективним плануванням заходів і додержанням правил пожежної безпеки; наявністю у банку сучасних ефективних технологій банківського виробництва, високопрофесійними діями його працівників; зваженою політикою керівництва банку в усіх сферах банківської діяльності, що забезпечує виправданий ризик та ефективне вкладення грошей; всебічним знанням і врахуванням особливостей ситуації у регіонах, країні та за її межами залежно від масштабів угод, прогнозуванням її розвитку і змін; наявністю інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище діяльності банку;

– інформаційну безпеку – стан, за якого забезпечується необхідний рівень інформованості керівництва персоналу банку, а також зовнішнього середовища, ефективний захист усіх видів інформації від зовнішніх і внутрішніх загроз. Досягається організацією збору інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище банку, проведенням інформаційно-аналітичного дослідження клієнтів, партнерів та конкурентів, інформаційного аудиту та інформаційного моніторингу в банку, аналітичною обробкою інформації; організацією системи інформаційного забезпечення рішень керівництва банку; визначенням категорій банківської інформації та виробленням відповідних заходів щодо її захисту; дотриманням відповідних режимів діяльності банку; виконанням усіма працівниками банку норм і правил роботи з інформацією; своєчасним виявленням спроб і можливих каналів втрати інформації та їх перетинанням» [1].

Заходи безпеки банку реалізуються у таких формах: охорони (фізичної та технічної), режиму (упровадження відповідної системи

захисту інформації банку), інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності банку (комерційної розвідки) (рис. 1.2) [1, 7].

Рисунок 1.2 – Форми організації безпеки банківської діяльності

Основними об'єктами захисту в банку є (рис. 1.3) [1, 7]:

- фінансові ресурси (національна й іноземна валюта, банківські (комерційні) операції та угоди банку, коштовності, фінансові документи);
- персонал банку (керівництво і вищий менеджмент банку, особи, які мають доступ до його таємниць, інші працівники банку);
- матеріальні засоби (будівлі, сховища, обладнання, транспорт, засоби і системи інформатизації);

– інформаційні ресурси банку з обмеженим доступом (відомості, що є банківською та комерційною таємницею банку і його конфіденційною інформацією).

Рисунок 1.3 – Основні об'єкти захисту в банку

Система безпеки банківської діяльності наведена на рис. 1.4 [4].

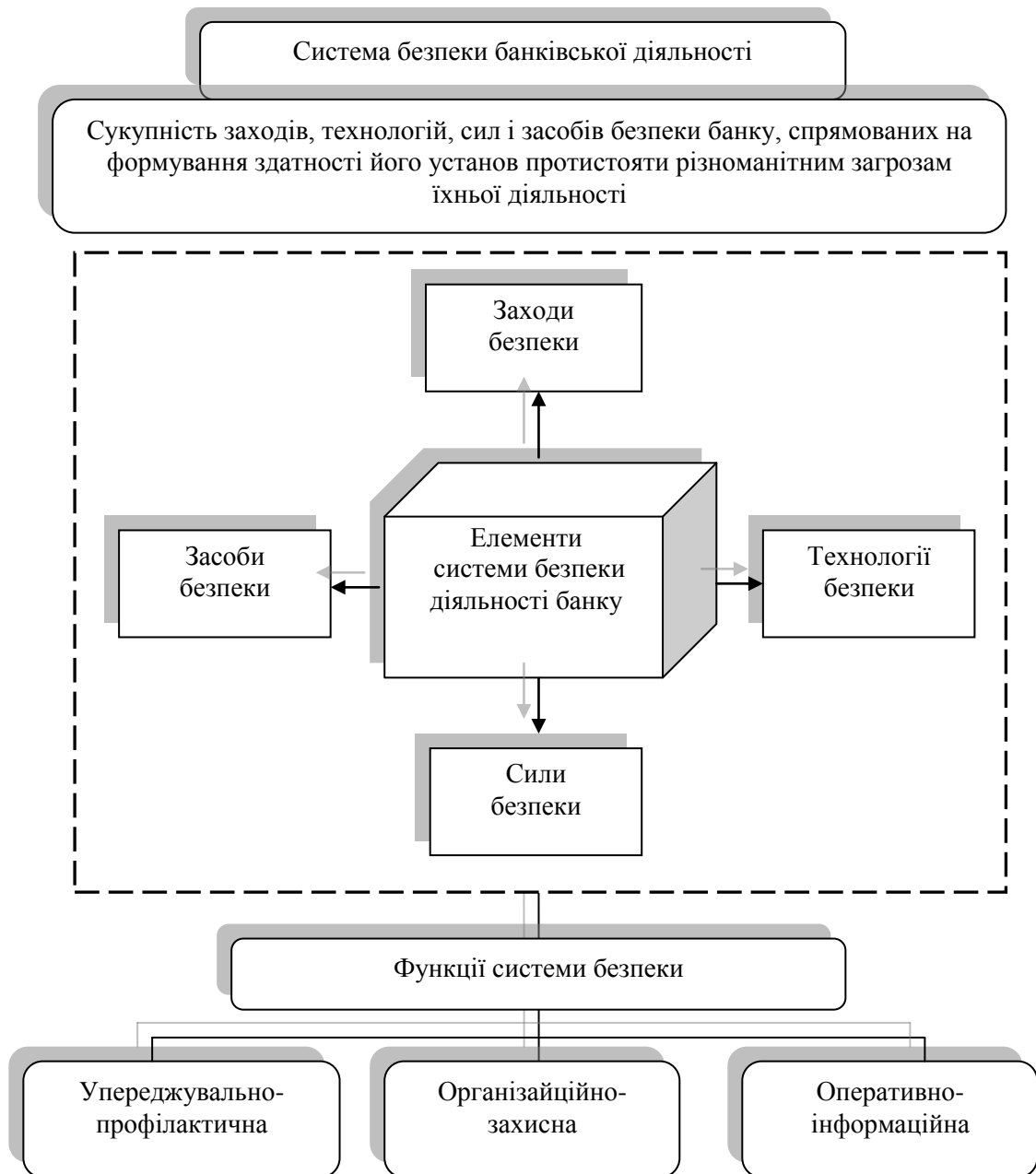

Рисунок 1.4 – Система безпеки банківської діяльності

Основними елементами системи безпеки діяльності банку є: заходи безпеки, технології безпеки, сили безпеки і засоби безпеки.

У свою чергу, заходи безпеки включають заходи загального характеру та спеціальні.

До заходів загального характеру слід віднести:

- здійснення організаційно-правового впливу на діяльність персоналу і клієнтів банку з питань безпеки;
- підбір, перевірка і контроль роботи персоналу, розроблення ефективної кадрової політики і програм стимулювання праці;
- охорона банку;
- організація спеціального діловодства;
- захист інформаційних ресурсів банку;
- удосконалення технологій банківського виробництва, введення в них елементів захисту;
- формування позитивного іміджу банку;
- планування і забезпечення діяльності банку в кризових ситуаціях;
- забезпечення безпеки споруд і будівель установ банків, їх комунікаційних систем;
- створення систем сповіщення персоналу банку;
- розроблення заходів відповідальності за порушення встановлених правил безпеки банківської діяльності.

До спеціальних заходів належать:

- організація і ведення комерційної розвідки, формування інформаційних ресурсів банку;
- інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів, партнерів і конкурентів банку;
- взаємодія з правоохоронними органами з питань забезпечення безпеки діяльності банку;
- вжиття заходів щодо протидії, виявлення, локалізації дій та актів недобросовісної конкуренції і промислового шпигунства;
- проведення службових розслідувань у банку;
- проведення заходів щодо дезінформації конкурентів;

– забезпечення впливу на недобросовісних клієнтів, боржників і зловмисників щодо відшкодування банку понесених з їх вини збитків.

Виконання заходів безпеки забезпечується через діяльність сил безпеки і використання різноманітних засобів. Залежно від способу організації безпеки її силами є: підрозділи безпеки банків, спеціалізовані фірми, організації, які надають банкам послуги безпеки, персонал банків. До засобів безпеки відносять технічні засоби охорони, програмні і технічні засоби захисту інформації, спеціальні засоби і техніка, інженерно-технічні засоби обмеження доступу, засоби зв'язку, обробки і передання інформації та інше обладнання і техніка, які використовуються для забезпечення ефективної реалізації заходів безпеки [9, 10].

Безпека діяльності банків, як і інших комерційних структур, забезпечується всіма їх підрозділами і працівниками. Вона не може бути ефективною, якщо нею буде займатись якийсь один, нехай навіть найпрофесійніший підрозділ або фахівець.

Практична реалізація заходів безпеки може бути організована: через укладення договорів з державними органами охорони, приватними охоронними та детективними фірмами (на повне або часткове здійснення заходів безпеки); створенням власного підрозділу безпеки.

Підрозділ безпеки у банках створюється відповідно до сфер, напрямків діяльності банків, завдань безпеки та форм її організації. Крім того, на структуру підрозділу впливатимуть можливості банку, обсяг операцій, які він проводить, політика керівництва банку щодо організації безпеки. Як варіант, структура підрозділу (служби, управління, департаменту) безпеки може бути такою [9, 10]:

– керівник підрозділу;

- експертна група для оперативного вирішення проблем, що раптово виникають (може складатися з 3-4-х працівників, як правило, фахівців у справі юриспруденції та банківських технологій);

- підрозділ охорони (може включати групи: охорони території і об'єктів, інкасації, особистих охоронців, технічних засобів охорони);

- інформаційно-аналітичний підрозділ (може включати групи: збирання інформації, обробки інформації, зв'язків із пресою, технічну);

- підрозділ захисту інформації (може включати групи: режиму; психологічного контролю; зовнішнього захисту – для взаємодії з правоохоронними органами, підрозділами безпеки інших банків, охоронними та детективними фірмами, органами влади; фінансової безпеки; технічну).

Функції підрозділу безпеки банку [1, 9, 10]:

- «адміністративно-розпорядницька – реалізується через розроблення, встановлення і підтримання у банку різних режимів безпеки, визначення повноважень, прав, обов'язків і відповідальності службовців банку з питань забезпечення безпеки;

- обліково-контрольна – забезпечується організацією своєчасного виявлення реальних і потенційних загроз діяльності банку, контролю за джерелами таких загроз та несприятливими для банку ситуаціями і факторами; виявлення критичних напрямків фінансово-комерційної діяльності банку; накопичення інформації з проблем забезпечення безпеки банку;

- соціально-кадрова – реалізується через участь підрозділу безпеки у підборі, перевірці і розстановці кадрів; виявлення негативних тенденцій у колективах підрозділів банку, можливих причин та умов виникнення соціальної напруги; попередження і локалізації можливих конфліктів; формування у службовців банку почуття відповідальності за забезпечення безпеки банку;

– організаційно-управлінська – реалізується за допомогою організаційного, матеріально-технічного і технологічного забезпечення режимів безпеки у банку;

– методична – реалізується через виявлення, накопичення і впровадження у банку позитивного досвіду з проблем банківської безпеки; організацію навчання працівників банку з питань безпеки; розроблення методик роботи персоналу банку і підрозділу безпеки щодо забезпечення безпеки проведення банківських операцій;

– інформаційно-аналітична – забезпечується шляхом цілеспрямованого збирання, накопичення, обробки і розподілу відповідної інформації; створення для цього необхідних технічних і програмних засобів».

2 АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ОЩАДБАНК»

2.1 Організаційна характеристика діяльності банку

Публічне акціонерне товариство «Ощадбанк» – одна з найбільших фінансово-банківських установ в Україні, яка стабільно працює в умовах постійної конкуренції на ринку банківських послуг та прагне бути сучасним конкурентоспроможним банком.

Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк» (надалі – банк) є державним банком, утвореним відповідно до Розпорядження Президента України від 20 травня 1999 року № 106, Постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 1999 року № 876 шляхом перетворення Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України у Державний ощадний банк України з організаційно-правовою формою – відкрите акціонерне товариство, який зареєстровано Національним банком України 26 травня 1999 року за № 4 і назву якого змінено на «Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України», що зареєстровано Національним банком України 28 грудня 1999 року.

Банк є правонаступником Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України, зареєстрованого Національним банком України 31 грудня 1991 року за № 4.

Банк у своїй діяльності керується Конституцією і Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про господарські товариства», іншими законами України, нормативно-правовими актами Національного банку України та Статутом банку.

На підставі банківської ліцензії № 148, виданої Національним банком України від 16 січня 2002 року, банк має право здійснювати банківські операції, визначені частиною першою та пунктами 5-11 частини другої статті 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а саме:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- лізинг;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Основна стратегічна мета діяльності – залишаючись банком загальнонаціонального рівня, банк прагне відтворити позиції стабільної, прозорої, конкурентоздатної фінансової установи, яка співпрацює як з

системними державними підприємствам, так і на традиційному для банку сегменті бізнесу – роздрібному.

ПАТ «Ощадбанк» є універсальною банківською установою, діяльність якої спрямована на надання широкого спектру банківських послуг всім типам клієнтів та підприємств будь-якої форми власності.

Стратегічні цілі та завдання Ощадбанку, а також пріоритети його розвитку було визначено Програмою розвитку ПАТ «Ощадбанк» на 2018-2019 роки, яку затверджено рішенням Наглядової ради банку (протокол від 13 березня 2018 року № 1).

ПАТ «Ощадбанк», відповідно до структури своїх пасивів, має статус спеціалізованого ощадного банку. Сьогодні послугами банку користуються всі категорії населення, що зумовлює провідну позицію банку на ринку роздрібних банківських послуг України.

Ощадбанк був і залишається відкритою та прозорою фінансовою структурою та вбачає це пріоритетом у подальшій діяльності. Згідно Програми розвитку, банк спрямовує значні зусилля на підвищення ефективності роботи, створення системи чіткої та адекватної регламентації діяльності, забезпечення доступу всіх громадян у всіх регіонах до належних банківських послуг, надання кредитів для корпоративних клієнтів, інших банківських продуктів кредитного характеру та послуг з обслуговування платежів корпоративних клієнтів.

Ощадбанк – єдиний банк, який відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» має державну гарантію по вкладах населення.

Організаційна структура ПАТ «Ощадбанк» наведена на рис. 2.1.

Відповідно до Статуту ПАТ «Ощадбанк» структура управління банком включає органи управління та контролю.

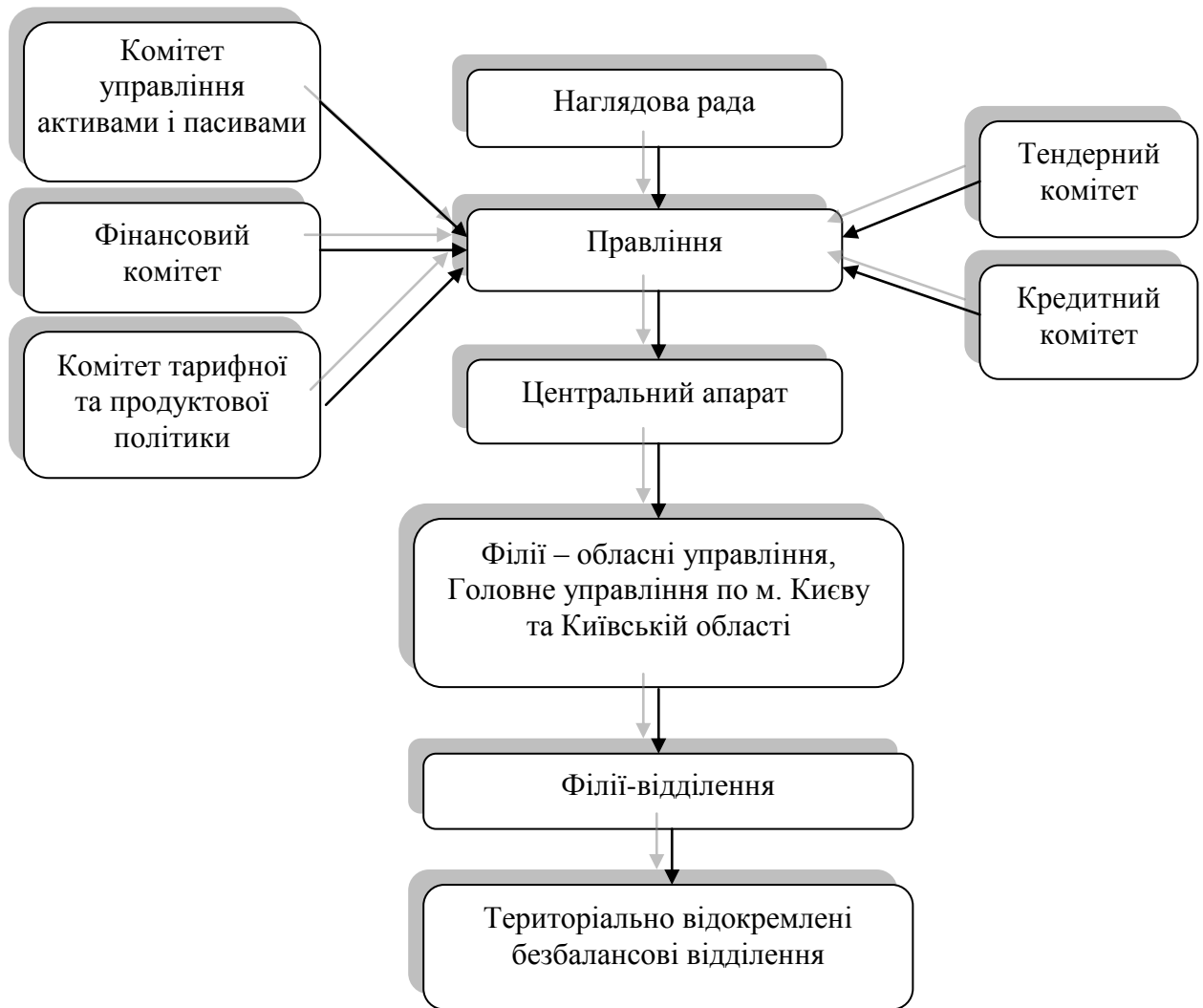

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ПАТ «Ощадбанк»

Мережа відділень Ощадбанку складається з 1845 установ. Серед них 677 сучасних відділень нового формату, 24 інклюзивних відділення, облаштовані для найбільш комфортного обслуговування людей з інвалідністю, 1 преміум-центр та 66 преміум-зон. У безпосередній близькості до лінії розмежування на сході України працюють 5 мобільних підрозділів, у тому числі два на базі броньованих автомобілів КраЗ.

Органами управління банку є:

- наглядова рада банку;
- правління банку.

Органом контролю банку є ревізійна комісія.

Наглядова рада банку є вищим органом управління банку, що здійснює контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам та захисту інтересів держави як акціонера банку та інші функції, визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність». У своїй діяльності наглядова рада банку керується Законом України «Про банки і банківську діяльність», іншими актами законодавства та Статутом банку. Наглядова рада не втручається в оперативну діяльність банку.

Відповідно до п.34 Статуту ПАТ «Ощадбанк» правління банку є постійно діючим виконавчим органом банку.

Правління здійснює керівництво оперативною (поточною) діяльністю банку, формуванням фондів і несе відповідальність за ефективність його роботи згідно з Статутом банку та положенням про правління.

Правління діє від імені банку в межах компетенції, передбаченої законодавством та Статутом, на підставі положення, що затверджується наглядовою радою і яким визначається кількісний склад правління, та підзвітне наглядовій раді.

Банк є членом таких організацій:

- Асоціація «Українська спілка учасників платіжного ринку» (СУПР);
- Асоціація «Українська Національна Група Членів та Користувачів СВІФТ» (УкрСВІФТ);
- Асоціація «Українські фондові торговці»;
- АТ «УКРКАРТ»;
- Українська фондова біржа;
- Міжнародна платіжна система MasterCard Worldwide;
- Міжнародна платіжна система VISA Intl.;
- Незалежна асоціація банків України (НАБУ);

- Національний депозитарій України;
- Професійна Асоціація учасників Ринків капіталу та Деривативів (ПАРД);
- Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем «ЕМА»;
- Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ);
- Національна платіжна система «Український платіжний простір»;
- SWIFT;
- Європейська Бізнес Асоціація;

Ощадбанк акредитований:

- АТ «Фондова біржа ПФТС»;
- ПрАТ «ФБ «Перспектива»;
- АТ «Українська біржа»;
- ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа».

До послуг клієнтів Ощадбанку також 523 зони самообслуговування, 3245 інформаційно-платіжних терміналів та 3341 банкомат. Інтернет- та мобільним банкінгом Ощад 24/7 користуються 5 млн клієнтів; цей сервіс є другим за популярністю серед українських мобільних банківських застосунків (джерело: <https://www.oschadbank.ua/ua/about>).

Ощадбанк є універсальним банком, якій надає послуги всім групам клієнтів. Активно розвиває програми кредитування фізичних осіб: надає позики на придбання нерухомості на первинному та вторинному ринках (у 2020 році Ощад є №1 за обсягом таких кредитів), кредити під заставу нерухомості, автокредити, кеш- та карткові кредитні продукти.

Ощадбанк також є лідером за приростом депозитного портфеля фізичних осіб: у 2020 році він зріс на 4,9 млрд грн. Значними є досягнення фінансового інституту в розбудові безготівкових проектів. Йдеться про

запровадження новітніх платіжних інструментів, а також розвиток інфраструктури безготівкових платежів.

Попри те що послуги для клієнтів мікро-, малого та середнього бізнесу Ощадбанк почав надавати лише у 2017 році, наразі він посідає місце в топ-5 українських банків за ключовими показниками в цій сфері: за розміром кредитного портфеля та пасивів і за кількістю клієнтів. Ощадбанк серед лідерів реалізації державної підтримки ММСБ «Доступні кредити: 5-7-9%» у частині інвестиційного кредитування.

Ощад як універсальний банк продовжує активну співпрацю з великими бізнесом. У 2020 році банк профінансував великих корпоративних клієнтів на суму більш ніж 4,6 млрд грн. Серед них приватні та державні компанії, що працюють у різних галузях економіки. (джерело: <https://www.oschadbank.ua/ua/about>).

Третій рік поспіль Ощадбанк випереджає інші державні банки за темпами зменшення обсягу кредитів, що не обслуговуються. У 2020 році обсяг непрацюючих кредитів банку скоротився на 20,6 млрд грн. З часу прийняття Закону України «Про фінансову реструктуризацію» проведено реструктуризацій на загальну суму 43,5 млрд грн.

У 2020 році в Ощадбанку запроваджено класичну трирівневу систему корпоративного управління і майже повністю сформовано наглядову раду. Завдяки розподілу повноважень та функцій колегіальних органів – наглядової ради, її комітетів, правління банку – в Ощаді вибудовано систему стримувань та противаг згідно з кращими світовими практиками: управління ризиками, комплаєнс-контроль, фінансовий моніторинг та ін.

У листопаді 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив основні напрями діяльності Ощадку на наступні 5 років. Згідно з документом Ощадбанк має продовжувати роботу з усіма клієнтськими групами як універсальний банк.

Особлива увага має приділятися роздрібному кредитуванню та комісійним продуктам, диверсифікації кредитного портфеля в бік малого та середнього бізнесу і недержавних підприємств. Документ орієнтує на продовження розвитку цифрових продуктів, зменшення операційних витрат завдяки оптимізації мережі та централізації операційної діяльності, покращення управління ризиками та розвиток інформаційних технологій. Ще один пріоритет – урегулювання проблемної заборгованості. Кінцевою метою стратегії є повна або часткова приватизація Ощадбанку до кінця 2025 року.

2.2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності банку

Узагальнюючим показником ефективності діяльності банку і неодмінною умовою його подальшого розвитку в ринковому середовищі є його конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність банківських установ значною мірою залежить від структурної досконалості, зокрема, від розвинутості філіальної мережі та вміння централізовано керувати нею.

В умовах високої конкуренції на ринку кредитних ресурсів і банківських послуг, рівень якої поступово зростає, перед банком постало питання постійного пошуку нових шляхів збільшення доходів та зменшення витрат, розширення традиційних та впровадження нових банківських послуг та продуктів, встановлення конкурентних цін на них. Зміни конкурентного середовища активізують і боротьбу за потенційних споживачів послуг на регіональному рівні, що спонукає банк до проведення оптимізації та розвитку власної мережі установ шляхом зміни їх місцезнаходження або перепідпорядкування не лише у великих містах, а й у райцентрах і великих селищах.

Структура пасивів банку у 2018-2019 рр. наведена на рис. 2.2 і рис. 2.3.

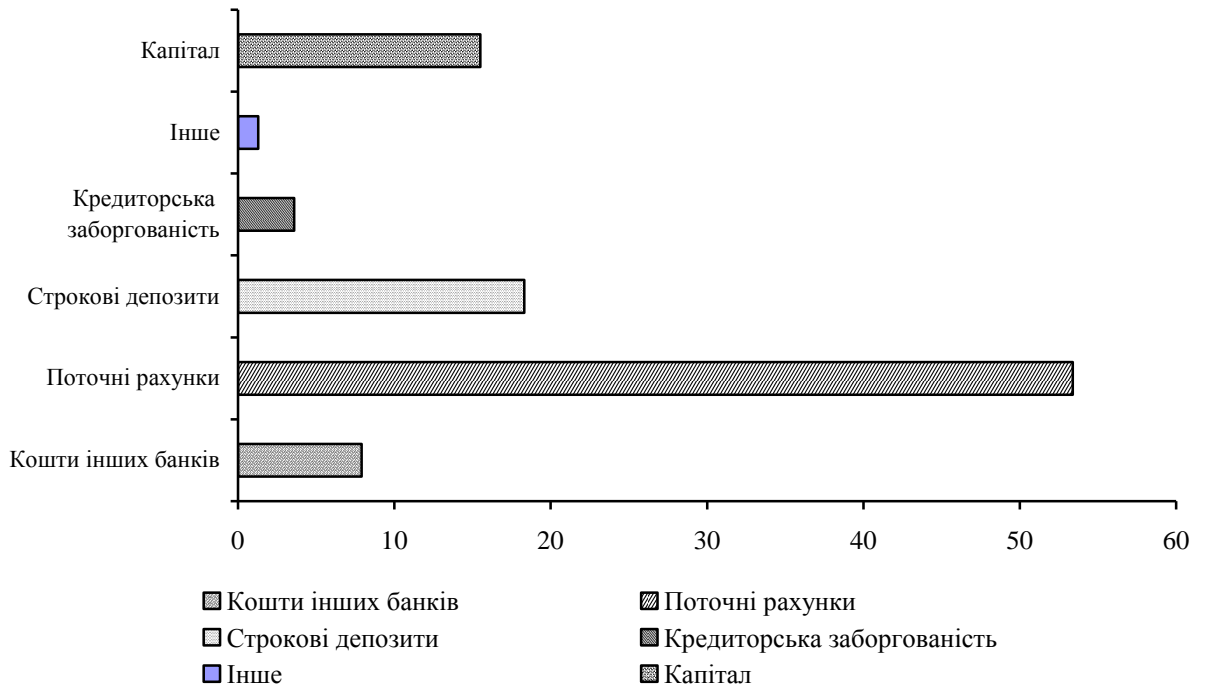

Рисунок 2.2 – Структура пасивів Банку у 2018 році

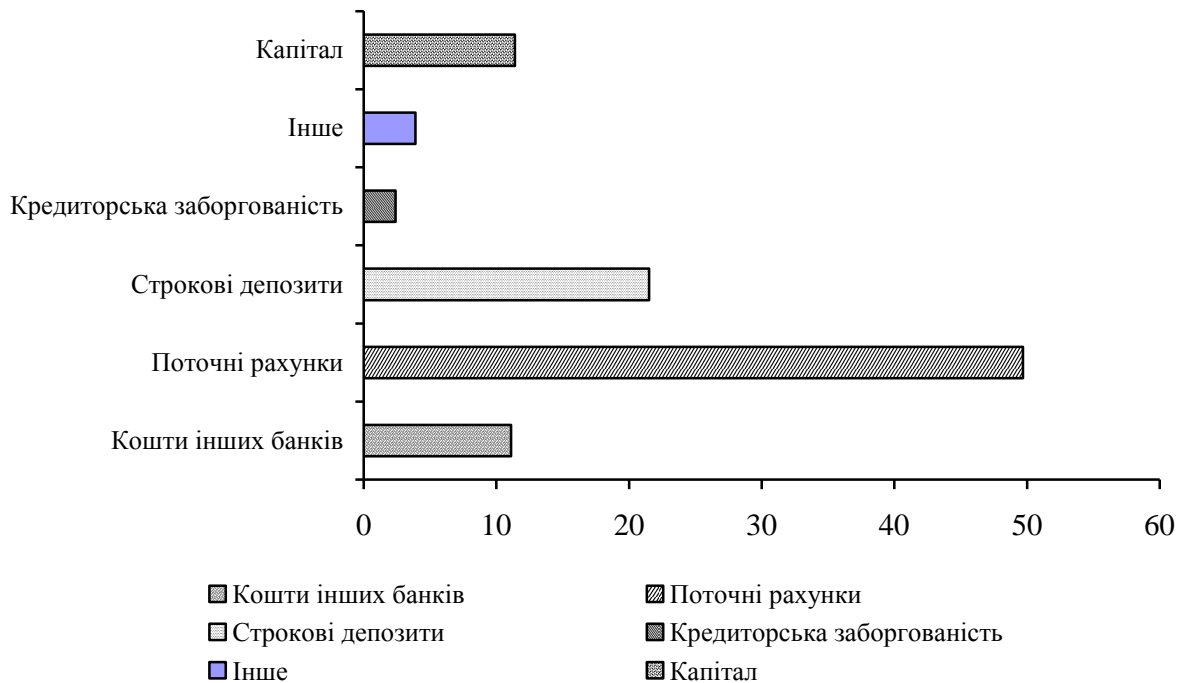

Рисунок 2.3 – Структура пасивів Банку у 2019 році

Структура чистих активів Банку у 2018-2019 рр. наведена на рис. 2.4.

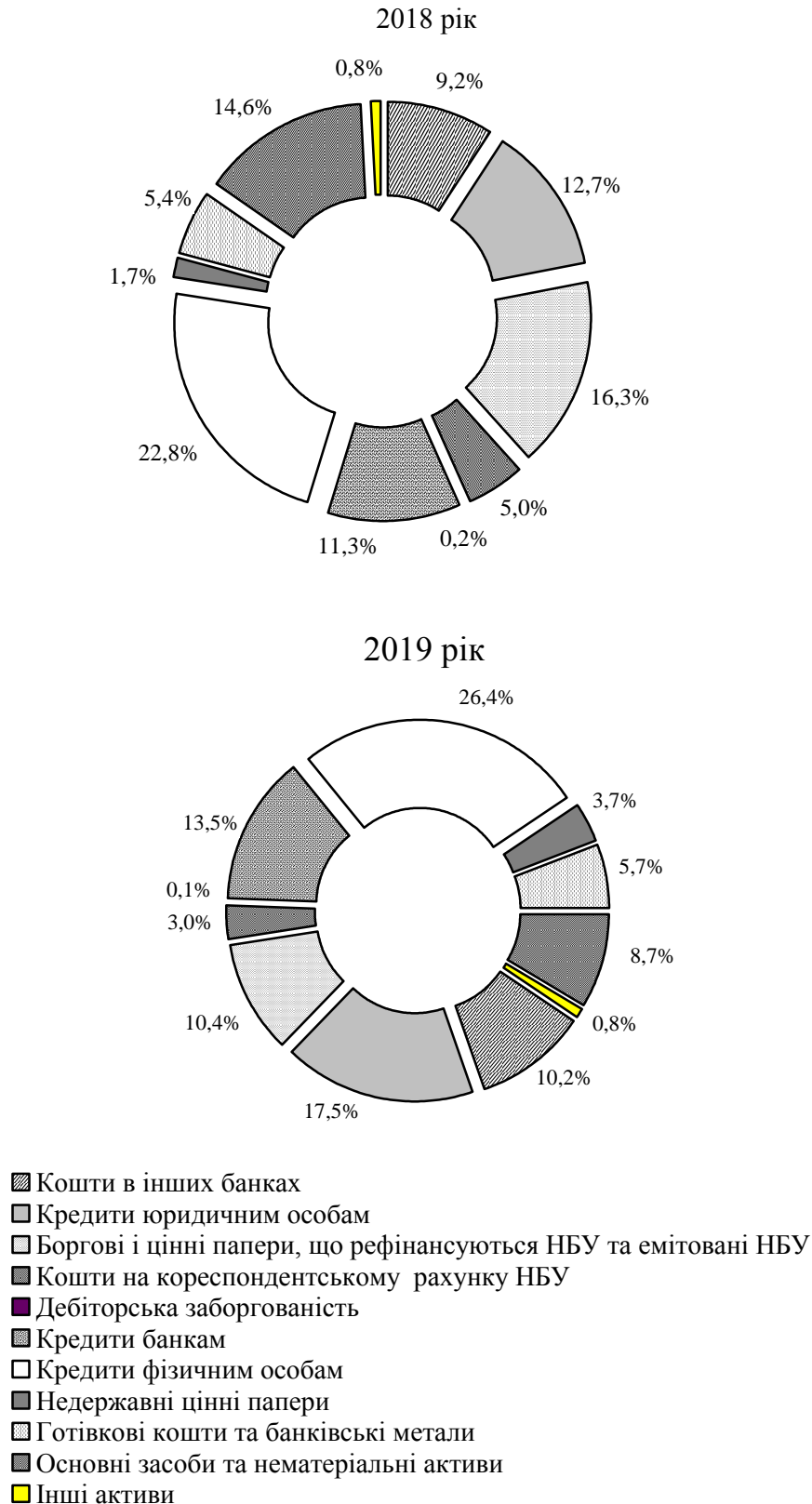

Рисунок 2.4 – Структура чистих активів Банку у 2018-2019 рр.

Розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, за класами боржника станом на 01.12.2019 року наведений у таблицях 2.1 і 2.2.

Таблиця 2.1 – Розподіл кредитів, наданих фізичним особам, за класами боржника станом на 01.12.2019 року

Назва показника	Розподіл кредитів за класами боржника - фізичної особи														
	усього					національна валюта					іноземна валюта				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1. Сума кредитної заборгованості	4 528 966	1 127 558	485 060	218 152	4 740 407	4 528 965	1 127 267	484 891	218 152	3 262 947	1 291	169	0	1 477 460	
2. Кредитний ризик	555 213	102 375	89 149	44 380	3 284 460	555 212	102 338	89 139	44 380	1 827 107	0	37	10	0	1 457 354

Таблиця 2.2 – Розподіл кредитів, наданих юридичним особам, за класами боржника станом на 01.12.2019 року

Назва показника	Розподіл кредитів за класами боржника - юридичної особи [крім банку, бюджетної установи та компанії спеціального призначення (SPE)]																													
	усього										національна валюта										іноземна валюта									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Сума кредитної заборгованості	455 045	14 860 803	1 999 238	1 659 348	611 970	2 316 428	556 519	7 614 249	20 140 294	75 338 519	445 142	14 805 901	1 239 109	1 247 892	448 026	1 161 913	244 929	441 924	11 005 099	21 655 101	9 903	54 903	760 129	411 456	163 943	1 154 514	311 589	7 172 325	9 135 195	53 683 418
2. Кредитний ризик	6 302	78 856	10 575	15 698	12 405	140 392	25 423	1 052 199	5 383 294	68 462 087	6 299	78 400	10 434	15 643	12 405	120 784	13 439	56 538	4 284 799	18 367 536	3	456	141	56	0	19 608	11 984	995 661	1 098 495	50 094 551

Інформація в таблиці формується за даними статистичної звітності з файла БВХ «Дані про розмір кредитного ризику за активними банківськими операціями», визначеного в додатку б до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджених постановою Правління Національного банку України від 13 листопада 2018 року № 120.

Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання у національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності наведено у таблиці 2.3 (джерело: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/monthly-report>).

Основними нормативно-правовими документами щодо запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на підставі яких розроблено внутрішні документи Банку, зокрема є:

– Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019. № 361-IX, із змінами та доповненнями;

– Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, що затверджено постановою Правління Національного банку України № 65 від 19.05.2020, із змінами та доповненнями;

– Сорок рекомендацій Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), затверджені спільною постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 25.09.2003 № 835.

Для захисту інтересів працівників, клієнтів та інших партнерів Банку в Ощадбанку здійснюється управління комплаєнс-ризиками. Належне управління комплаєнс-ризиками дозволяє Банку досягнути поставлених цілей, мінімізувати ймовірність застосування юридичних санкцій, фінансових збитків або втрат репутації внаслідок невиконання законодавчих актів, а також стандартів та внутрішніх документів та забезпечити відповідність діяльності Банку встановленим вимогам. Управління комплаєнс-ризиками здійснюється на трьох лініях захисту та забезпечує мінімізацію ймовірності виникнення подій, що можуть негативно вплинути на результати Банку та перешкоджають залученню його працівників до неправомірної діяльності.

Таблиця 2.3 – Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання у національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності, тис. грн (джерело: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/monthly-report>)

Розділ економічної діяльності	Назва розділу економічної діяльності	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання		
		усього	національна валюта	іноземна валюта	усього	національна валюта	іноземна валюта
1	2	3	4	5	6	7	8
01	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	3469006,401	3274815,525	194190,876	1285836,454	1091645,578	194190,876
02	Лісове господарство та лісозаготівлі	18454,862	18454,862	0,000	625,919	625,919	0,000
03	Рибне господарство	3310,076	3310,076	0,000	2404,137	2404,137	0,000
05	Добування кам'яного та бурого вугілля	2092,094	2092,094	0,000	2092,094	2092,094	0,000
06	Добування сирової нафти та природного газу	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
07	Добування металевих руд	197974,444	82,004	197892,440	197974,444	82,004	197892,440
08	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	178230,001	178230,001	0,000	0,000	0,000	0,000
10	Виробництво харчових продуктів	15680759,990	2122629,757	13558130,233	12002218,569	1292632,344	10709586,225
11	Виробництво напоїв	36765,164	36765,164	0,000	23589,662	23589,662	0,000
12	Виробництво тютюнових виробів	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
13	Текстильне виробництво	88293,664	52562,840	35730,824	7159,006	5200,106	1958,899
14	Виробництво одягу	7256,871	7256,871	0,000	1977,289	1977,289	0,000
15	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1053,314	1053,314	0,000	171,568	171,568	0,000
16	Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетін	183529,809	55250,716	128279,093	22747,079	22747,079	0,000
17	Виробництво паперу та паперових виробів	297293,303	260642,052	36651,251	705,098	705,098	0,000
18	Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	21813,028	21813,028	0,000	643,894	643,894	0,000
20	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	4544662,735	118520,266	4426142,470	3494405,966	13781,013	3480624,954
22	Виробництво гумових і пластмасових виробів	104769,420	91553,304	13216,116	61134,394	61134,394	0,000
23	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	30343,846	30343,846	0,000	8920,307	8920,307	0,000
24	Металургійне виробництво	3445872,181	559433,606	2886438,575	949944,141	552830,396	397113,745
25	Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	279113,726	279113,726	0,000	5508,443	5508,443	0,000

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
26	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	6352,014	6352,014	0,000	5865,422	5865,422	0,000
27	Виробництво електричного устаткування	24549,817	24549,817	0,000	15861,353	15861,353	0,000
28	Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	60689,004	56435,133	4253,871	26922,816	26922,816	0,000
29	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	1247840,664	1247840,664	0,000	1232030,552	1232030,552	0,000
30	Виробництво інших транспортних засобів	456497,704	456497,704	0,000	1691,067	1691,067	0,000
31	Виробництво меблів	17264,989	17264,989	0,000	1074,979	1074,979	0,000
32	Виробництво іншої продукції	1037,367	1037,367	0,000	272,036	272,036	0,000
33	Ремонт і монтаж машин і устаткування	6721,736	6721,736	0,000	298,330	298,330	0,000
35	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	15626640,456	1372556,046	14254084,410	2675755,155	8770,827	2666984,328
36	Забір, очищення та постачання води	1617,151	1617,151	0,000	0,000	0,000	0,000
37	Каналізація, відведення й очищення стічних вод	1247,113	1247,113	0,000	0,000	0,000	0,000
38	Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів	1095,205	1095,205	0,000	89,093	89,093	0,000
41	Будівництво будівель	2009724,803	2009724,803	0,000	1694222,383	1694222,383	0,000
42	Будівництво споруд	637448,326	637448,326	0,000	625727,064	625727,064	0,000
43	Спеціалізовані будівельні роботи	15819,849	15819,849	0,000	8067,956	8067,956	0,000
45	Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт	45462,851	43555,337	1907,513	13470,176	13470,176	0,000
46	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	4975859,795	2807382,799	2168476,996	3122824,706	1921451,515	1201373,191
47	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	2147390,667	1623792,402	523598,265	1400260,131	1397255,684	3004,447
49	Наземний і трубопровідний транспорт	104123,539	100951,521	3172,018	18766,149	18766,149	0,000
52	Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	819560,043	46002,141	773557,902	878,618	878,618	0,000
53	Поштова та кур'єрська діяльність	2459,052	2459,052	0,000	0,000	0,000	0,000
55	Тимчасове розміщування	186924,831	3801,219	183123,612	185135,782	2012,170	183123,612
56	Діяльність із забезпечення стравами та напоями	16092,218	16092,218	0,000	5736,334	5736,334	0,000
58	Видавнича діяльність	5042,387	5042,387	0,000	1216,347	1216,347	0,000
60	Діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	1004,890	1004,890	0,000	1004,890	1004,890	0,000
61	Телекомунікації (електрозв'язок)	4344,035	4344,035	0,000	14,952	14,952	0,000

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
62	Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	560,436	560,436	0,000	309,475	309,475	0,000
63	Надання інформаційних послуг	2114,354	2114,354	0,000	1999,644	1999,644	0,000
64	Надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення	2011,363	2011,363	0,000	0,048	0,048	0,000
68	Операції з нерухомим майном	18186250,946	5943933,552	12242317,395	13329520,227	1365035,755	11964484,472
69	Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку	2042,619	2042,619	0,000	0,154	0,154	0,000
70	Діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування	13913214,201	13756446,471	156767,731	0,017	0,017	0,000
71	Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу; технічні випробування та дослідження	1470,975	1470,975	0,000	330,378	330,378	0,000
72	Наукові дослідження та розробки	4791,394	4791,394	0,000	21,000	21,000	0,000
73	Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	2895,796	2895,796	0,000	2714,115	2714,115	0,000
74	інша професійна, наукова та технічна діяльність	64,765	64,765	0,000	64,765	64,765	0,000
75	Ветеринарна діяльність	377,264	377,264	0,000	143,648	143,648	0,000
77	Оренда, прокат і лізинг	36487,184	36487,184	0,000	33251,962	33251,962	0,000
78	Діяльність із працевлаштування	1971,621	1971,621	0,000	0,103	0,103	0,000
79	Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність	503,508	503,508	0,000	458,041	458,041	0,000
80	Діяльність охоронних служб та проведення розслідувань	1402,609	1402,609	0,000	0,002	0,002	0,000
81	Обслуговування будинків і територій	126762,925	126762,925	0,000	9988,833	9988,833	0,000
84	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1701329,508	1701329,508	0,000	609773,906	609773,906	0,000
85	Освіта	8702,951	8702,951	0,000	263,976	263,976	0,000
86	Охорона здоров'я	13719,356	13719,356	0,000	6245,659	6245,659	0,000
90	Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	392,965	392,965	0,000	0,006	0,006	0,000
93	Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	1584,833	1584,833	0,000	0,168	0,168	0,000
94	Діяльність громадських організацій	184,149	184,149	0,000	63,112	63,112	0,000
95	Ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку	990,529	990,529	0,000	139,173	139,173	0,000
Інше	Інше (для фізичних осіб (у т.ч. приватних нотаріусів та адвокатів) та нерезидентів)	21734261,255	74868,143	21659393,112	21734261,255	74868,143	21659393,112

Основним завданням банку залишається збереження завойованих позицій на регіональних ринках з метою підвищення прибутку як банку в цілому, так і його філій шляхом проведення виваженої політики щодо оптимізації мережі установ [25].

Банк продовжував працювати згідно з визначеними Програмою розвитку банку на 2018-2019 роки напрямами, залишається державним, продовжує розвивати роздрібний ринок банківських послуг, обслуговує в першу чергу населення, Пенсійний фонд України, державні та бюджетні підприємства і установи. Банк здійснює свою діяльність відповідно до нормативних вимог Національного банку України та ініціатив Короткого плану дій, схвалених Наглядовою радою банку.

2.3 Управління кредитними ризиками та стан безпеки кредитних операцій банку

Протягом 2019 року діяльність банку щодо управління кредитними ризиками відбувалась відповідно до Політики управління кредитними ризиками в системі ПАТ «Ощадбанк» та спрямовувалась на налагодження ефективної системи управління зазначеними ризиками, оптимізацію втрат, пов'язаних з проведенням активних операцій, забезпечення врахування кредитних ризиків при прийнятті управлінських рішень, а також уніфікацію процедур управління кредитними ризиками у всіх структурних підрозділах банку.

Банк впроваджує систему управління кредитними ризиками, яка охоплює усі активні операції, а також інші операції, що передбачають виникнення права вимоги банку до контрагентів.

Основні цілі управління кредитними ризиками в банку [31-35]:

- налагодження ефективної системи ідентифікації (виявлення) та оцінки (вимірювання) кредитних ризиків;
- налагодження ефективної системи моніторингу і контролю за кредитними ризиками;
- налагодження ефективної системи підтримки та прийняття управлінських рішень в частині управління кредитними ризиками з метою забезпечення оптимального (цільового) співвідношення між ризиком і доходністю;
- визначення рівнів толерантності банку до кредитних ризиків шляхом встановлення лімітів (обмежень), впровадження процедур, положень, методик та регламентів щодо окремих операцій та на портфельному рівні;
- розподіл лімітів (обмежень) серед профіт-центрів банку та налагодження бізнес-процесів в такий спосіб, щоб забезпечити найсприятливіший вплив на доходи та капітал банку;
- забезпечення проведення банківських операцій у відповідності зі встановленими лімітами (обмеженнями), процедурами, положеннями та регламентами;
- розмежування функцій та відповідальності підрозділів банку в процесі управління кредитними ризиками;
- забезпечення ефективної взаємодії підрозділів банку на всіх організаційних рівнях в процесі управління кредитними ризиками;
- виконання вимог Національного банку України щодо нормативів кредитних ризиків та інших обмежень;
- налагодження бізнес-процесів та чіткого розподілу обов'язків між усіма учасниками процесу управління кредитними ризиками, як на рівні

центрального апарату банку, так і на рівні регіональних управлінь та підпорядкованих ним установ.

Структурно процес управління кредитними ризиками відбувається наступним чином [37]:

- Наглядова рада делегує правлінню банку повноваження щодо управління кредитними ризиками. Рішення, які виходять за межі повноважень правління, приймаються Наглядовою радою банку;

- правління та кредитний комітет, в межах делегованих йому правлінням повноважень, приймають рішення та відповідають за загальне управління кредитними ризиками, а також розглядають, затверджують та здійснюють контроль за впровадженням методик, процедур, положень та регламентів щодо виявлення (ідентифікації), оцінки (вимірювання), моніторингу та контролю за кредитними ризиками, пов'язаними із усіма напрямками діяльності банку, як на рівні окремих активних операцій, так і на портфельному рівні;

- кредитний комітет інформує правління про поточний стан управління кредитними ризиками та негайно інформує про всі суттєві зміни показників кредитних ризиків, що сталися у банку або у зовнішньому середовищі;

- перш ніж впроваджувати новий продукт або розпочинати новий вид діяльності, розробляються і затверджуються правлінням або кредитним комітетом банку адекватні процедури ризик-менеджменту і внутрішнього контролю;

- поточний моніторинг кредитних ризиків здійснює департамент ризиків банку.

Банк використовує комплекс методів, які забезпечують адекватну оцінку та вимірювання кредитних ризиків, а саме [40, 42]:

- оцінку та вимірювання індивідуальних кредитних ризиків (ризиків, пов'язаних із однією операцією, одним контрагентом або групою пов'язаних контрагентів);

- оцінку та вимірювання портфельних кредитних ризиків.

У банку існують окремі документи, які регламентують питання, пов'язані із аналізом кредитних ризиків юридичних осіб, фізичних осіб – суб'єктів господарювання, фізичних осіб, банків (резидентів та нерезидентів), страхових компаній.

У процесі кредитного аналізу приймають участь наступні підрозділи банку: кредитна служба, служба банківської безпеки, юридична служба та служба проблемних активів.

Крім вищезазначених служб, при розгляді питань про надання кредитів інсайдерам, питань про фінансування інвестиційних програм та проектів, кредитних проектів, забезпеченням за якими є боргові цінні папери, міжбанківських кредитів, страхових компаній, а також в інших випадках, встановлених кредитним комітетом банку, висновки щодо кредитної операції готує служба ризик-менеджменту.

Виявлення (ідентифікації) та оцінка (вимірювання) індивідуальних кредитних ризиків здійснюється із використанням наступних інструментів:

- оцінка фінансового стану контрагента і визначення його кредитного рейтингу (класу);

- отримання зовнішніх кредитних рейтингів (класів) контрагента, встановлених незалежними рейтинговими агентствами, та оцінка рівня ризиків, що притаманні значенням присвоєних контрагенту (операції) рейтингів;

- оцінка проекту (заходу), для фінансування якого запрошуються кошти банку або за яким у банку можуть виникнути зобов'язання зі

сплати певної суми у майбутньому та/або зобов'язання з відшкодування певної суми у будь-якій іншій формі;

- оцінка активної операції (фінансового інструменту) і визначення її внутрішнього рейтингу (категорії) з урахуванням результатів оцінки контрагента та проекту;

- оцінка ризику кредитного спреду за борговими цінними паперами контрагента;

- моделювання індивідуальних кредитних ризиків.

Основними групами інструментів виявлення (ідентифікації) та оцінки (вимірювання) портфельних кредитних ризиків є [49-53]:

- оцінка концентрації кредитних ризиків;

- оцінка якості портфелів активних операцій;

- оцінка факторів зовнішнього середовища, які впливають або можуть впливати на спроможність певної групи контрагентів, які мають спільні ознаки, виконувати власні зобов'язання перед банком;

- моделювання портфельних кредитних ризиків.

Оптимізація кредитних ризиків банку забезпечується шляхом встановлення внутрішніх лімітів та обмежень в розрізі типів контрагентів, кредитних продуктів, напрямків кредитування, регіональних управлінь банку.

З метою оцінки ефективності роботи систем оцінки кредитоспроможності позичальників, підрозділом ризик-менеджменту на щомісячній основі здійснюється аналіз якості кредитного портфеля фізичних та юридичних осіб по банку в цілому, в розрізі регіонів та кредитних продуктів, умов/напрямків кредитування.

За результатами аналізу визначаються джерела підвищених ризиків для банку (регіони, продукти, напрямки кредитування). У разі, якщо за результатами оцінки з'ясується, що причиною погіршення якості є

недосконалість внутрішніх скорингових систем, ініціюється питання про внесення змін до моделі, які мають на меті зниження кредитних ризиків банку.

Прийняття рішень щодо надання кредиту (зміни умов кредитування) здійснюється колегіальними органами банку в межах встановлених лімітів та обмежень.

В умовах поступового відновлення економіки країни, яке відбувалося протягом 2019 року, з метою управління кредитними ризиками, банком здійснювалося вдосконалення методології щодо оцінки фінансової надійності позичальників-юридичних осіб, а також позичальників-фізичних осіб.

Оптимізація ризиків за кредитними операціями позичальників, які зазнали тимчасових фінансових труднощів, здійснювалася шляхом вдосконалення існуючих та розробки нових заходів реструктуризації.

З метою формалізації внутрішніх процедур, а також збільшення ефективності роботи підрозділів банку у разі виникнення простроченої заборгованості банком впроваджена та підтримується в актуальному стані Технологічна схема дій банку з моменту виникнення простроченої заборгованості за кредитом та/або процентами фізичних осіб до моменту здійснення заходів щодо повернення простроченої заборгованості підрозділом по роботі з проблемними активами.

Робота з контрагентами, які відчувають фінансові труднощі, та неспроможні забезпечити виконання власних зобов'язань перед банком, в тому числі із використанням заходів реструктуризації, здійснюється відповідно до Положення про організацію роботи з проблемними активами в установах ПАТ «Ощадбанк». Відповідне положення містить ознаки проблемного активу, а також заходи, які мають здійснюватися фахівцями банку у разі виникнення проблемного активу (табл. 2.4).

Згідно з вимогами Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженої постановою Правління НБУ № 368 від 28 серпня 2001 року (зі змінами) Розділ VI Глава 1, п.1.11 «До інсайдерів – юридичних осіб належать: в) споріднені особи: установа, у якій власником істотної участі є особа, яка водночас є власником істотної участі в банку».

При цьому, згідно з п.1.13 «Контрагенти, у яких держава є власником істотної участі, не є такими, що разом володіють акціями (паями/частками) банку або іншої юридичної особи, якщо ці контрагенти не пов'язані між собою виробничими зв'язками, та зміни у фінансово-господарській діяльності одного контрагента не можуть вплинути на фінансовий стан (господарську діяльність) іншого».

Таблиця 2.4 – Інформація про стан виконання загальних нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ для спеціалізованих ощадних банків, станом на 31.12.2019 та на 31.12.2018 [45]

Норматив	Нормативне значення	Фактичне значення загального нормативу, %	
		станом на кінець дня 31 грудня 2019 року	станом на кінець дня 31 грудня 2018 року
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	≤ 20%	19,11	13,85
«Великі» кредитні ризики (Н8)	≤ 800	147,83	148,78
Максимальний розмір кредитів, гарантій та поручительств наданих одному інсайдеру (Н9)	≤ 2	0,08	0,08
Максимальний розмір кредитів, гарантій та поручительств наданих інсайдерам (Н10)	≤ 20	0,26	0,27
Інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	≤ 15	0,05	0,05
Загальна сума інвестування (Н12)	≤ 60	0,13	0,13

Беручи до уваги зазначені вище пункти, Банк не вважає жодні підприємства, у яких держава є власником істотної участі, своїми спорідненими особами згідно п.1.11(в), що входять до визначення інсайдерів - юридичних осіб. Тому Банк включає залишки по операціям з пов'язаними сторонами, визначеними у відповідності до МСБО 24, до розрахунків нормативів по операціях з інсайдерами лише у частині, коли визначення пов'язаних сторін у відповідності до МСБО 24 співпадає з визначенням інсайдерів згідно з вимогами Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженої постановою Правління НБУ № 368 від 28 серпня 2001 року (зі змінами) Розділ VI Глава 1, п.п. 1.11-13, як зазначено вище.

3 НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ПАТ «ОЩАДБАНК»

3.1 Методичний підхід до оцінки рівня безпеки кредитних операцій банку

Для присвоєння кредиту відповідного інтегрованого коефіцієнта необхідно відповісти на питання, які підрозділяються по таких групах: загальна характеристика клієнта; кредитна історія клієнта; фінансовий стан клієнта; забезпеченість клієнта; характеристика об'єкта кредитування (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Алгоритм визначення кредитного рейтингу

Кожна із груп має свою вагу в загальному рейтингу по кредиту. У рамках кожної групи виділені критерії, визначити які можна шляхом вибору варіантів відповідей. Отримані бали підсумовують і на основі загальної оцінки, яка називається інтегрованим коефіцієнтом кредиту, визначається рейтинг кредиту.

Запропонований у даному дослідженні підхід являє собою сполучення елементів функціональної діагностики, аналізу статистичних даних і розрахункових показників з нормативних актів НБУ.

Відповідно до запропонованого підходу присвоєння рейтингу кредиту здійснюється за допомогою аналізу таких категорій: загальна характеристика клієнта; кредитна історія клієнта; фінансове становище клієнта; забезпеченість клієнта; характеристика об'єкта кредитування.

Загальна характеристика клієнта надається за критеріями, представленими у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Загальна характеристика клієнта

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що надається
1. Строк діяльності	- до одного року	1
	- 1-3 року	2
	- більше трьох років	3
2. Розрахунково-касове обслуговування	- не клієнт банку	1
	- клієнт банку	2
3. Обсяг реалізації підприємства (середньомісячний обсяг реалізації за останні три місяці)	- менш 75000 грн.	1
	- 75000-150000 грн.	2
	- більше 150000 грн.	3
4. Прибуток або збитки підприємства (на останню звітну дату)	- збитки	0
	- прибуток	2
5. Наявність кредиторської заборгованості (на момент надання кредиту)	- більше 15000 грн.	1
	- до 15000 грн.	2
	- відсутня	3
6. Кредити, отримані в інших банках	- боле 150000 грн.	1
	- до 150000 грн.	2
	- відсутні	3

Строк діяльності підприємства з моменту державної реєстрації. Це період, що пройшов з моменту реєстрації дотепер (якщо мала місце перереєстрація, то початком діяльності вважається реєстрація підприємства першого).

Наявність кредиторської заборгованості. Дані беруть на момент надання кредиту або на останню звітну дату в бухгалтерії банку (для клієнтів банку) або на підставі листів банків, де обслуговуються клієнти.

Кредитна історія клієнта описується показниками, представленими в таблиці 3.2.

Фінансовий стан клієнта. По даним фінансової звітності банк розраховує наступні показники.

Таблиця 3.2 – Кредитна історія клієнта

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що надається
1. Інтенсивність кредитування	- не одержував кредити	1
	- одержував один раз	2
	- більше одного разу	3
2. Кількість пролонгацій	- більше трьох разів	1
	- не більше трьох разів	2
	- не допускав пролонгацій	5
3. Період прострочення при погашенні кредиту	- більше 30 днів	-10
	- до 30 днів	0
	- не допускалося	5
4. Період прострочення при погашенні відсотків	- більше 30 днів	-3
	- до 30 днів	1
	- не допускалося	5

Коефіцієнт загальної ліквідності (КЛЗ) розраховується за формулою:

$$КЛЗ = \frac{A2 - ВМП + A3}{П2 - СНП + ПЗ}, \quad (3.1)$$

де $A2, A3$ – розділи 2 і 3 активи відповідно;

$ВМП$ – витрати майбутніх періодів;

$П2, П3$ – розділи 2 і 3 пасиви відповідно;

$СНП$ – позички, не погашені в строк.

Теоретичне значення КЛЗ – повинне бути не менш 2,0-2,5.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛА) розраховується за формулою:

$$КЛА = \frac{K + ПР + ІР + КРВ}{ПЗ}, \quad (3.2)$$

де K – каса;

$ПР$ – поточні рахунки;

$ІР$ – інші рахунки;

$КРВ$ – короткотермінові вклади.

Коефіцієнт співвідношення притягнутих і власних коштів (КПК) розраховується за формулою:

$$КПК = \frac{П2 + П3}{П1}, \quad (3.3)$$

де $П1$ – розділ 1 пасиву.

Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ) розраховується за формулою:

$$КМ = \frac{П1 + А1}{П1}. \quad (3.4)$$

Теоретичне значення даного коефіцієнта повинне бути не менш 0,5.

Коефіцієнт фінансової незалежності (КФН) розраховується за формулою:

$$KФН = \frac{П1}{П2 + П3}. \quad (3.5)$$

Теоретичне значення КФН повинне бути не менш 0,2.

Значення отриманих показників пропонується оцінювати по балах, наведеним у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Оцінка фінансового стану клієнта

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
КЛЗ $\geq$ 2	1
КЛЗ $<$ 2	0
КЛА $\geq$ 2	1
КЛА $<$ 2	0
КПК $\leq$ 1	1
КПК $>$ 1	0
КМ $\geq$ 0,5	1
КМ $<$ 0,5	0
КФН $\geq$ 0,2	1
КФН $<$ 0,2	0

Забезпеченість кредиту. Банк оцінює вартість майна і майнових прав позичальника, оформлених під заставу. При цьому вартість закладеного майна повинна бути не більше 50 % балансової вартості, що не повинне перевищувати суми його реальної ринкової вартості. Кількість балів, що привласнюється, на цьому етапі наведене в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Забезпеченість кредиту

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
Вартість майна, оформленого під заставу	більше 100 % суми кредиту	5
	більше 50 % суми кредиту	2
	менш 50 %	1

Характеристика об'єкта кредитування містить такі розділи:

- а) коефіцієнт, що характеризує співвідношення власних коштів підприємства і суми кредиту;
- б) питома вага власних коштів підприємства в проекті, що кредитується;
- в) мета кредитування.

Об'єктом кредитування називається проект, що фінансується за рахунок кредиту. Об'єкт кредитування може бути як конкретним (фінансується конкретний проект), так і невизначеним (кредит на поповнення оборотних коштів не пов'язаний з конкретним проектом або контрактом).

Коефіцієнт, що характеризує співвідношення власних коштів підприємства (ВКП) і суми кредиту (СК), розраховується за формулою:

$$KBK = \frac{BKП}{СК} . \quad (3.6)$$

Наведений показник оцінюють по наступній шкалі, наведеній в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Оцінка значень коефіцієнта KBK

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
$KBK > 0,5$	1
$1 > KBK > 0,5$	2
$KBK > 1$	3

Питома вага власних коштів підприємства (ВКП) у проекті, що кредитується (необхідно з'ясувати, яку частину вартості проекту підприємство фінансує за рахунок власних коштів).

Наведений показник оцінюють по наступній шкалі, наведеній у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Оцінка значень коефіцієнта ВКП

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
ВКП = 0	0
ВКП < 25 %	1
ВКП > 25 %	2

Мета кредитування. Необхідно з'ясувати, куди підприємство розміщає кредитні кошти (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Оцінка цілей кредитування

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнює
В основні кошти	3
В оборотні кошти	2
На інші цілі	1

Оцінка фінансового стану позичальника – комерційного банку здійснюється на підставі таких критеріїв:

- а) дотримання банком-позичальником економічних нормативів;
- б) аналізу прибутку і збитків; в) аналізу якості активів і пасивів;
- г) аналізу рівня створення резервів;
- д) виконання зобов'язань банком-позичальником у минулому;
- е) якості банківського менеджменту.

У процесі оцінки бали визначають відповідно до таблиці 3.8.

При оцінці фінансового стану позичальника – фізичної особи враховується наявність у нього власної нерухомості, цінних паперів, постійної роботи, реальної застави.

Таблиця 3.8 – Оцінка фінансового стану позичальника – комерційного банку

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
Дотримання (недотримання) банком-позичальником економічних нормативів (по кожному нормативу окремо)	1-(-5)
Прибуток (збитки)	10-(-10)
Характеристика пасивів: задовільні (незадовільні) (велика частка короткострокових пасивів)	5-(-5)
Характеристика активів: задовільні (незадовільні) (велика частка прострочених і пролонгованих активів)	5-(-5)
Створення (не створення) резервів банком-позичальником	5-(-5)
Виконання (невиконання) зобов'язань банком-позичальником у минулому	5-(-5)
Якісний (неякісний) банківський менеджмент	5-(-5)

Важливими факторами є також родинний стан клієнта, його вік, стан здоров'я, рівень доходів, використання банківських кредитів у минулому і своєчасність їхнього погашення, репутація в діловому світі.

Інтегрований коефіцієнт (K_i), по величині якого встановлюється рівень ризику, розраховується за формулою:

$$K_i = \sum_{i=1}^5 B_i, \quad (3.7)$$

де i – i -й етап визначення рейтингу кредиту;

B_i – сума балів за результатами тестування на i -му етапі визначення рейтингу кредиту.

Залежно від величини інтегрованого коефіцієнта кредиту привласнюють відповідний рейтинг (табл. 3.9), на підставі якого можна провести класифікацію кредитного портфеля і визначити рівень резервування.

Таблиця 3.9 – Визначення рейтингу кредиту

Інтегральний коефіцієнт, бали	Рейтинг	Рівень ризику	Рекомендації з надання позички	Рекомендації в процесі моніторингу
Більше 25	А	Мінімальний	Надання позички можливо	Необхідний мінімальний контроль
20-25	Б	Припустимий	Надання позички можливо, але потрібне проведення глибокого аналізу	Необхідний контроль із боку кредитного відділу банку
15-20	В	Високий	Надання позички можливо, але потрібна спеціальна робота	Необхідний твердий щоденний контроль з боку банку
10-15	Г	Дуже високий	Надання позички не рекомендується	Необхідний посилений контроль з боку служби безпеки банку
До 10	Д	Неприпустимий	Надання позички категорично не рекомендується	Необхідно списати суму кредиту

Класифікація кредитного портфеля наведена в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10 – Класифікація кредитного портфеля

Клас кредиту	Погашення заборгованості		
	гарне	слабке	недостатнє
А	Стандартні	Під контролем	Субстандартні
Б	Під контролем	Субстандартні	Сумнівні
В	Субстандартні	Сумнівні	Безнадійні
Г	Сумнівні	Безнадійні	Безнадійні
Д	Безнадійні	Безнадійні	Безнадійні

Визначення рівня резервування залежно від класифікації кредитів представлено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11 – Визначення рівня резервування

Класифікація кредитів у портфелі банку	Рівень резервування, %
Стандартні	2
Під контролем	5
Субстандартні	20
Сумнівні	50
Безнадійні	100

У деяких випадках або на додаток до викладеного методу оцінки рейтингу кредиту можна використати універсальну систему оцінки ризику. Вона дозволяє на основі методу експертної оцінки класифікувати позички, аналізуючи наступні фактори: загальне положення в економіці країни; стабільність галузі (компанії); конкурентоздатність; оперативні результати; грошові потоки; баланс компанії; рівень управління; структуру і забезпечення кредитів.

На підставі отриманих оцінок позички класифікують у такий спосіб: найкращі; гарні; середні; ледь прийнятні; спекулятивні; субстандартні; сумнівні; збиткові (безнадійні).

Апробація запропонованого у роботі підходу здійснена на прикладі одного з потенційних позичальників ПАТ «Ощадбнак» юридичної особи – ТОВ «Твікс».

Для оцінки кредитного рейтингу позичальника (ТОВ «Твікс») використана інформація, яка розділена на дві умовні групи:

а) інформація, що вимагає приблизної відповіді (наприклад, наявність кредиторської заборгованості більше або менше 150000 грн);

б) інформація, що вимагає точної відповіді (наприклад, сума власних коштів підприємства в проекті, що кредитується).

До першої групи відносяться наступні дані:

- строк діяльності підприємства; розрахунково-касове обслуговування; обсяг реалізації підприємства (середньомісячний обсяг реалізації за останні три місяці); прибуток або збитки підприємства (на останню звітну дату); наявність кредиторської заборгованості (на момент надання кредиту); кредити, отримані в інших банках;

- інтенсивність кредитування; кількість пролонгацій; період прострочення при погашенні кредиту; період прострочення при погашенні відсотків;

- вартість майна, оформленого під заставу;

- мета кредитування.

До другої групи вихідних даних відносяться: всі розділи активу і пасиву балансу; витрати майбутніх періодів; позички, не погашені в строк; каса; поточні рахунки; інші рахунки; короткотермінові вклади; власні кошти підприємства в проекті, що кредитується; власні кошти підприємства; сума кредиту.

Перша група вихідних даних буде використана для відповідей на тестові питання. А дані другої групи будуть використані для математичних розрахунків. Результати розрахунків обох груп даних дозволять одержати значення інтегрального коефіцієнту для визначення рейтингу кредиту.

Загальна характеристика ТОВ «Твікс» представлена в таблиці 3.12 за критеріями, наведеними у таблиці 3.11.

Кредитна історія клієнта представлена в таблиці 3.13 по показниках, наведених у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12 – Загальна характеристика клієнта

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
1. Строк діяльності	більше трьох років	3
2. Розрахунково-касове обслуговування	клієнт банку	2
3. Обсяг реалізації підприємства (середньомісячний обсяг реалізації за останні три місяці)	більше 150000 грн	3
4. Прибуток або збитки підприємства (на останню звітну дату)	прибуток	2
5. Наявність кредиторської заборгованості (на момент надання кредиту)	до 15000 грн	2
6. Кредити, отримані в інших банках	відсутні	3
Разом		15

Таблиця 3.13 – Кредитна історія клієнта

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнює
1. Інтенсивність кредитування	одержував один раз	2
2. Кількість пролонгацій	не допускав пролонгацій	5
3. Період прострочення при погашенні кредиту	не допускалося	5
4. Період прострочення при погашенні відсотків	не допускалося	5
Разом		17

Фінансовий стан клієнта. За даними фінансової звітності банк розраховує наступні показники фінансового стану клієнту.

Коефіцієнт загальної ліквідності (КЛЗ) розраховується за формулою (3.1):

$$\text{КЛЗ} = \frac{177,3 + 23,0}{15,5 + 25,0} = 4,9.$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛА) розраховується за формулою (3.2):

$$\text{КЛА} = \frac{1 + 23,0 + 5 + 14,0}{25,0} = 1,72.$$

Коефіцієнт співвідношення притягнутих і власних коштів (КПС) розраховується за формулою (3.3):

$$\text{КПС} = \frac{15,5 + 25,0}{53,2} = 0,76.$$

Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ) розраховується за формулою (3.4):

$$\text{КМ} = \frac{53,2 + 118,3}{53,2} = 3,22.$$

Коефіцієнт фінансової незалежності (КФН) розраховується за формулою (3.5):

$$\text{КФН} = \frac{53,2}{15,5 + 25,0} = 1,31.$$

Результати розрахунків наведені в табл. 3.14.

Таблиця 3.14 – Оцінка фінансового стану клієнта

Фактичне значення показника	Значення показника, що рекомендується	Кількість балів, що привласнюється
4,9	КЛЗ ≥ 2	1
1,72	КЛА ≥ 2	1
0,76	КПС ≤ 1	1
3,22	КМ $\geq 0,5$	1
1,31	КФН $\geq 0,2$	1

Забезпеченість кредиту. Кількість балів, що привласнюється, на даному етапі, наведене в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15 – Забезпеченість кредиту

Показник	Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
Вартість майна, оформленого під заставу	менш 50 % суми кредиту	1

Коефіцієнт, що характеризує співвідношення власних коштів підприємства (ВКП) і суми кредиту (СК), розраховується за формулою (3.6):

$$\text{КВК} = \frac{216,17}{150,0} = 1,44.$$

Даному показнику привласнюється 3 бали.

Питома вага власних коштів підприємства (ВКП) у проекті, що кредитується:

$$\text{ВКП} = \frac{100,0}{150,0} = 0,67.$$

Даному показнику привласнюється 2 бали.

Мета кредитування представлена в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16 – Оцінка мети кредитування

Варіант відповіді	Кількість балів, що привласнюється
В оборотні кошти	2

Інтегральний коефіцієнт (K_i), по величині якого встановлюється рівень ризику, розраховується за формулою (3.7):

$$K_i = 15 + 17 + 5 + 1 + 3 + 2 + 2 = 45.$$

Залежно від величини інтегрального коефіцієнту кредиту привласнений відповідний рейтинг, що наведено у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17 – Визначення рейтингу кредиту

Інтегральний коефіцієнт, балів	Рейтинг	Рівень ризику	Рекомендації з надання позички	Рекомендації в процесі моніторингу
Більше 25	A	Мінімальний	Надання позички можливо	Необхідний мінімальний контроль

Класифікація кредитного портфеля наведена в таблиці 3.18.

Таблиця 3.18 – Класифікація кредитного портфеля

Клас кредиту	Погашення заборгованості		
	гарне	слабке	недостатнє
А	Стандартні	Під контролем	Субстандартні

Визначення рівня резервування залежно від класифікації кредиту представлене в таблиці 3.19.

Таблиця 3.19 – Визначення рівня резервування

Класифікація кредитів у портфелі банку	Рівень резервування, %
Стандартні	2
Під контролем	5
Субстандартні	20

Таким чином, визначений клас кредиту (А) і рівень резервування залежно від класифікації кредиту. При даному класі кредиту в умовах недостатнього погашення максимальний рівень резервування рекомендується на рівні 20 %.

Відповідальність за повсякденне відстеження ризику, оцінка і визначення рівня ризику покладають на спеціальний структурний підрозділ банку. Його основним завданням є впровадження принципів управління ризиками, особливо кредитного і ризику ліквідності, розроблення методики оцінки ризиків.

Аналітичний відділ покликаний забезпечити таке положення справ, при якому всі ці ризики залишалися б у рамках затверджених лімітів,

правильно б розумілися і оцінювалися перед проведенням операцій, відслідковувалися на постійній основі, і по них представлялася б звітність керівництву.

Таким чином, запропонований підхід оцінки кредитного ризику дозволить оцінити інтегральний коефіцієнт, визначити рейтинг кредиту і рівень ризику кредитування. Це дозволить розробити рекомендації при наданні кредиту у процесі експрес-моніторингу кредитних ризиків, а також визначити рівень резервування коштів залежно від рейтингу кредиту.

Запропонований механізм забезпечить одержання більш об'єктивної інформації про ступінь ризикованості кредиту і підвищити ефективність прийняття рішень щодо забезпечення безпеки кредитних операцій в банківській діяльності.

3.2 Система заходів протидії загрозам у діяльності банківських установ

У банківській діяльності виникають різні загрози, які розподіляють на кілька груп за такими класифікаційними ознаками [27]:

- середовищем виникнення;
- носіями загроз;
- сутнісною характеристикою;
- об'єктами зазіхань;
- тривалістю дії;
- за характером впливу;
- видами безпеки, на яку впливають загрози.

Змішані загрози можуть виникати, залежно від обставин, як у внутрішньому середовищі банку, так і зовнішньому.

Важко контрольованими загрози стають у разі їх одночасного виникнення у внутрішньому й зовнішньому середовищах унаслідок змов персоналу із зовнішніми шахраями.

Настання внутрішніх і зовнішніх загроз завжди має ймовірнісний характер, тому деякі автори розглядають безпеку як протилежність ризику. Фінансово-економічна безпека банку залежить від швидкості та адекватності реакції, що забезпечують адаптацію установи до змінних умов зовнішнього середовища. Тому під час оцінювання безпеки важливо ідентифікувати можливі загрози.

Під час забезпечення фінансової безпеки діяльності банківських установ здійснюють оцінювання загроз економічній безпеці банку, що мають правовий характер, серед них виділяють [42]:

- внутрішні загрози (нераціональне планування фінансово-економічних показників; неправильно обрана ринкова стратегія; помилкова кадрова і кредитна політика);
- зовнішні загрози (форми недобросовісної конкуренції, спекулятивні операції на ринку цінних паперів);
- загрози форс-мажорного характеру (страйки, стихійні лиха, збройні конфлікти) та загрози, наближені до форс-мажорних.

Банківське шахрайство – це один із найбільш поширених видів загроз, які можуть виникати як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі [42].

Наслідком шахрайства є: розкрадання коштів; наявність нестач матеріальних цінностей, розбіжності, що виявляють у ході зустрічних перевірок.

Одним із найбільш поширених способів шахрайства є «відмивання» грошей. «Відмивання» грошей – це сукупність дій власника грошей із

приховування їх незаконного походження. Цей процес має небезпечний характер, оскільки він дозволяє злочинцям користуватися своїм прибутком без створення загрози для джерела таких прибутків.

Зловживання службовим становищем працівників банків виявляють у двох формах протиправних дій:

- а) використання посадових повноважень із корисливою метою;
- б) перевищення посадових повноважень із корисливою метою.

Використання посадових повноважень із корисливою метою може здійснюватись шляхом [27]:

- штучного створення посадовцями виключного свого становища в управлінських або технологічних лініях;
- отримання матеріальної винагороди за послуги, виконання яких передбачено посадовими обов'язками;
- лобіювання збиткових, безперспективних рішень і проектів, які сприяють створенню вигідних позицій конкурентам, окремим клієнтам або з метою отримання матеріальної винагороди;
- створення нерівноцінних умов роботи для своїх підлеглих, вимагання від них виконання роботи, не пов'язаної із завданнями підрозділу або з порушенням установлених правил і технологій;
- умисне затягування вирішення службових чи виробничих питань з метою примушення до надання матеріальної винагороди чи акцентування значення власного становища;
- необґрунтоване створення сприятливих умов для надання послуг банком власним комерційним структурам, родичам, близьким або особам, які виражають матеріальну подяку.

Перевищення посадових повноважень із корисливою метою може виражатись у такому [1, 20, 23]:

- прийнятті рішень, не притаманних службовому становищу або функціям посадової особи;
- виступах, заявах від імені банку без отримання на це необхідних повноважень;
- представленні інтересів установи банку без отримання на те відповідних повноважень;
- підписані документів, не передбачених функціональними обов'язками або посадовими повноваженнями;
- наданні вказівок, розпоряджень із перевищенням повноважень або таких, що не передбачені функціональним призначенням;
- наданні гарантій, узяття зобов'язань від імені банку без наявності на те відповідних повноважень.

Отримання кредиту фізичними особами зумовлено заставою та, зазвичай, обмежено порівняно невеликою сумою коштів. Водночас небезпека цього різновиду шахрайства у кредитно-банківській сфері полягає у збільшенні кількості злочинних зазіхань у загальному обсязі неповернутих громадянами позик.

Способи шахрайства у сфері споживчого кредитування певною мірою визначають особливості організації цього ринку фінансових послуг. Торговельна організація укладає угоду з банком (кредитною організацією), що пропонує майбутнім покупцям скористатися цільовим споживчим кредитом на придбання товарів у конкретному магазині. У підготовці та реалізації товарів у кредит беруть участь спеціаліст банку в точці продажу та фахівець торговельної точки, який оформлює замовлення. Потенційний позичальник надає фахівцю магазину документи, необхідні для отримання кредиту. Оформлені заявки останній передає спеціалісту банку. За результатами розгляду цих документів банк приймає рішення про надання кредиту. У разі прийняття позитивного рішення, придбаний товар видають

позичальникові лише після підтвердження акту зарахування коштів на рахунок магазину. Схема шахрайства передбачає оформлення кредиту на придбання товару без наміру повернення коштів, отримання товару та його продаж із метою виручки готівкових коштів [27, 42].

Найбільш поширені схеми шахрайства з банківськими ресурсами, які слід передбачати для ПАТ «Ощадбанк» як власнику грошових коштів, наведено на рис. 3.2.

Рисунок 3.2 – Схеми шахрайства з банківськими ресурсами

Заволодіння паролями банківських карток і рахунків.

Кіберзлочинці входять у довіру людей, удаючи із себе працівників пенсійних фондів, банків, соціальних служб. Вони пропонують допомогу у знятті грошей або ж нечесним шляхом дізнаються паролі до карток і знімають гроші. Злочинці як один із варіантів незаконного зняття грошей із

карток знаходять в Інтернеті оголошення щодо збирання благодійних коштів, телефонують авторам оголошень як люди, що хочуть надати допомогу, і просять назвати CVV-код, розміщений на зворотному боці картки та термін дії карткового рахунку. Ці дані дають змогу шахраям заповнювати дані у «Приват24». Ця система без правильного коду доступу рекомендувала змінити пароль карткового рахунку. На телефон дійсного власника рахунку приходило СМС-повідомлення. Злочинці просили власників картки надати інформацію про зміст СМС для отримання додаткового карткового рахунку для благодійності. Із використанням нового пароля злочинці знімали всі гроші з благодійного карткового рахунку. Ніяка банківська установа не в змозі запобігти такому роду шахрайства [27, 42].

Пропозиція фіктивних банківських послуг.

Злочинці розміщують в Інтернеті чи ЗМІ оголошення про можливість отримати кредит без застави за різними банківськими акціями, лотереями. За обслуговування процесу надання кредиту шахраї просять клієнта переказати певну суму на картковий рахунок. Гроші за обслуговування перераховують на підставних або померлих людей, людей із підробленими паспортами.

Несанкціонований доступ до системи «клієнт-банк».

За допомогою вірусних шкідливих програм шахраї отримують дані із системи і, використовуючи шкідливий програмний код, здійснюють віддалений доступ до комп'ютера користувача.

Зчитування інформації із платіжної карти в банкоматі.

У банкомат уставляють спеціальний пристрій, що дозволяє зчитати інформацію з банківської картки та зняти гроші.

Основними напрямками протидії Інтернет-шахрайству для ПАТ «Ощадбанку» рекомендується (рис. 3.3):

– розроблення нового програмного обладнання та антивірусних програм;

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері боротьби з Інтернет-шахрайством;
- створення системи автентифікації Інтернет-адреси для перевірки відповідності введеної користувачем адреси дійсному серверу;
- підвищення загального рівня грамотності Інтернет-користувачів та більш значного поширення інформації про відомі види Інтернет-шахрайства користувачам Інтернету;
- проведення різного роду науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів за участю теоретиків та практичних працівників.

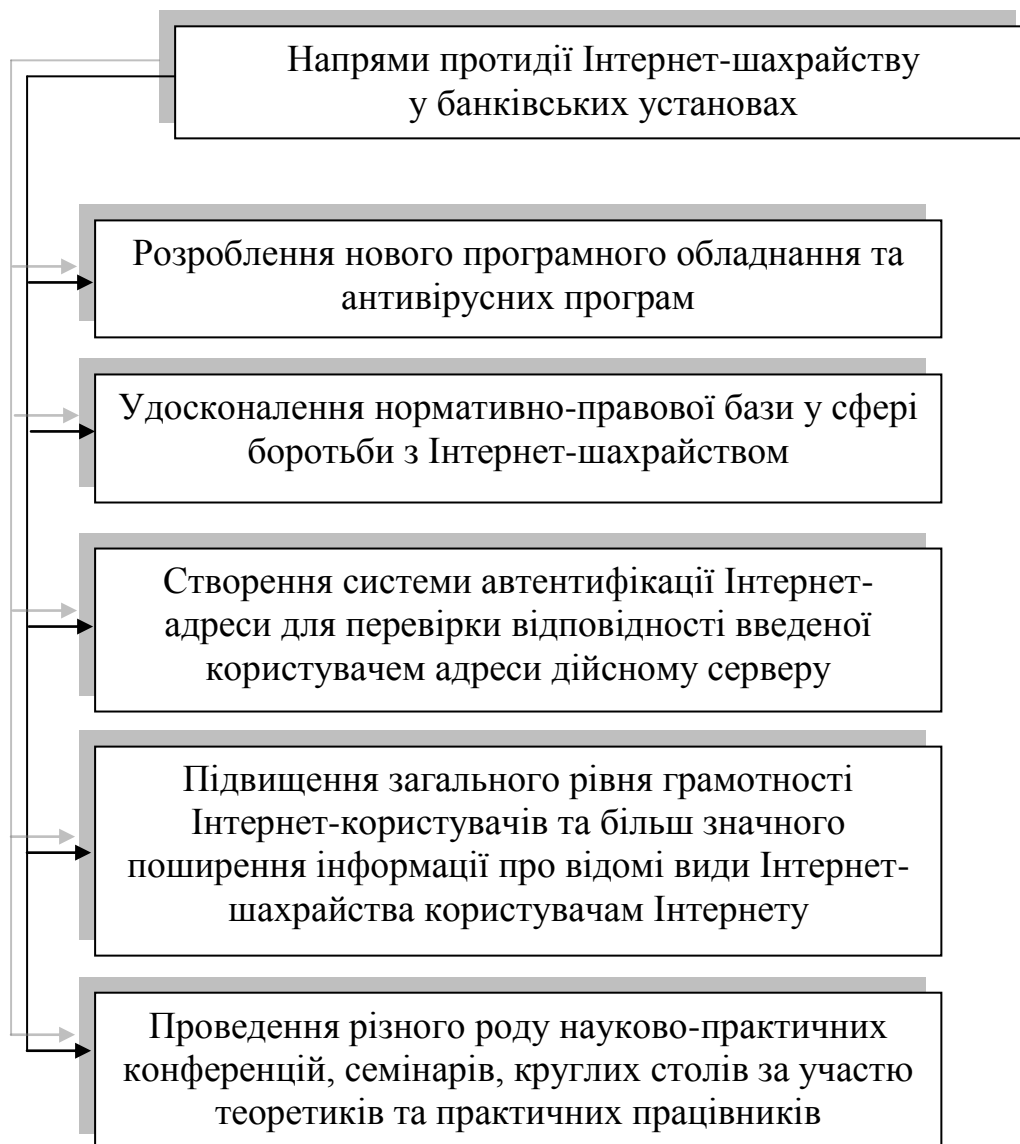

Рисунок 3.3 – Основні напрями протидії Інтернет-шахрайству
для ПАТ «Ощадбанк»

У результаті проведених досліджень для ПАТ «Ощадбанк» запропоновано заходи щодо захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, які розподілено на (рис. 3.4):

- кадрові;
- іміджеві;
- локальні;
- контрольні.

Рисунок 3.4 – Система заходів протидії загрозам у діяльності ПАТ «Ощадбанк»

Захист від неправомірного розголошення банківської інформації.

Джерелами інформації є: люди, документи, публікації, технічні засоби забезпечення виробничої діяльності, продукція, промислові та виробничі відходи.

Існує багато каналів витоку інформації, а саме: акустичні та акустико-перероблювальні, електромагнітні (у тому числі й магнітні та електричні), матеріально-речові (магнітні носії, папір, фотографії та ін.) [27].

Ці канали передачі інформації використовують як за мимовільного витоку інформації, так і під час зумисного розголосу.

Засоби захисту інформації в засобах і мережах передачі інформації містять такі:

- апаратні;
- програмні;
- криптографічні.

Крім того, можуть застосовуватися фізичні, законодавчі та профілактичні заходи.

Вибір засобів захисту інформації в банківських установах є надто складним завданням, оскільки банк вважає за потрібне досягти абсолютного захисту і водночас обрати зі значної різноманітності технічних і програмних засобів найбільш ефективні й дієві для умов функціонування конкретного банку.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи розкрито теоретичні аспекти організації та управління системою забезпечення безпеки діяльності банківських установ.

У межах дослідження теоретичних засад організації безпеки банківської діяльності визначено поняття безпеки банку.

Безпека банку – стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування.

Організація забезпечення безпеки банку здійснюється на основі принципу централізованого управління стратегічними напрямками даної діяльності на рівні керівництва банку.

Розглянуто форми організації безпеки банківської діяльності та основні об'єкти захисту в банку.

Представлена система безпеки банківської діяльності та її основні елементи (заходи безпеки, технології безпеки, сили безпеки і засоби безпеки).

Проаналізовано функціональні складові безпеки банківської діяльності.

Більшість авторів схиляється до думки, що економічна безпека банківських установ – це стан, при якому організація безпеки спрямована на максимальне запобігання настанню ризиків та загроз з метою забезпечення стійкого функціонування банків, ефективного використання ресурсів.

Під фінансовою безпекою розуміють захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин.

У процесі дослідження визначено роль інформаційно-аналітичного забезпечення в процесі управління діяльністю банку.

Структура інформаційно-аналітичної роботи (ІАР) має всі ознаки структури комерційної розвідки і передбачає організацію роботи, збір інформації та її обробку.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності банків, насамперед, спрямоване на створення їх інформаційного ресурсу і відповідної системи інформування керівництва та за його вказівкою інших працівників банків, а також на проведення інформаційних досліджень суб'єктів у сфері інформаційної уваги банків.

Другий розділ роботи присвячений аналізу банківської діяльності та стану безпеки кредитних операцій ПАТ «Ощадбанк». ПАТ «Ощадбанк» є державним банком та однією з найбільших фінансово-банківських установ в Україні.

Проаналізовано основні показники банківської діяльності за 2018-2019 роки. Наведено структуру активів и пасивів банку. Проаналізована структура кредитів за видами економічної діяльності.

Здійснено аналіз стану безпеки кредитних операцій банку.

Протягом 2019 року діяльність банку щодо управління кредитними ризиками відбувалась відповідно до Політики управління кредитними ризиками в системі ПАТ «Ощадбанк» та спрямовувалась на налагодження ефективної системи управління зазначеними ризиками, оптимізацію втрат, пов'язаних з проведенням активних операцій, забезпечення врахування кредитних ризиків при прийнятті управлінських рішень, а також уніфікацію процедур управління кредитними ризиками у всіх структурних підрозділах банку.

У процесі кредитного аналізу беруть участь наступні підрозділи банку: кредитна служба, служба банківської безпеки, юридична служба та служба проблемних активів.

Виявлення (ідентифікації) та оцінка (вимірювання) індивідуальних кредитних ризиків здійснюється із використанням наступних інструментів:

- оцінка фінансового стану контрагента і визначення його кредитного рейтингу (класу);

- отримання зовнішніх кредитних рейтингів (класів) контрагента, встановлених незалежними рейтинговими агентствами, та оцінка рівня ризиків, що притаманні значенням присвоєних контрагенту (операції) рейтингів;

- оцінка проекту (заходу), для фінансування якого запрошуються кошти банку або за яким у банку можуть виникнути зобов'язання зі сплати певної суми у майбутньому та/або зобов'язання з відшкодування певної суми у будь-якій іншій формі;

- оцінка активної операції (фінансового інструменту) і визначення її внутрішнього рейтингу (категорії) з урахуванням результатів оцінки контрагента та проекту;

- оцінка ризику кредитного спреду за борговими цінними паперами контрагента;

- моделювання індивідуальних кредитних ризиків.

З метою оцінки ефективності роботи систем оцінки кредитоспроможності позичальників, підрозділом ризик-менеджменту на щомісячній основі здійснюється аналіз якості кредитного портфеля фізичних та юридичних осіб по банку в цілому, в розрізі регіонів та кредитних продуктів, умов/напрямків кредитування.

У межах рекомендацій щодо удосконалення організації та управління системою забезпечення безпеки діяльності ПАТ «Ощадбанк» у роботі було запропоновано:

- напрями протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам;

- способи захисту від неправомірного розголошення банківської інформації;

- заходи щодо забезпечення безпеки кредитних операцій банку.

Загроза – це нереалізована, але потенційно чи реально наявна з певною ймовірністю настання можливість завдання банку будь-якого збитку зловмисниками, конкурентами або обставинами й умовами, що створюють небезпеку для банку, його клієнтів та контрагентів.

Наведено класифікацію загроз за середовищем виникнення.

Змішані загрози можуть виникати, залежно від обставин, як у внутрішньому середовищі банку, так і зовнішньому. Важко контрольованими загрози стають у разі їх одночасного виникнення у внутрішньому й зовнішньому середовищах унаслідок змов персоналу із зовнішніми шахраями.

Банківське шахрайство – це один із найбільш поширених видів загроз, які можуть виникати як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі.

У Кримінальному кодексі України шахрайство визначено як зловживання довірою, обман із метою введення власника матеріальних цінностей або коштів в оману і на цій основі добровільного передання своєї власності шахраям.

Наслідком шахрайства є: розкрадання коштів; наявність нестач матеріальних цінностей, розбіжності, що виявляють у ході зустрічних перевірок.

Одним із найбільш поширених способів шахрайства є «відмивання» грошей. «Відмивання» грошей – це сукупність дій власника грошей із приховування їх незаконного походження.

Наведено умови та ознаки банківського шахрайства, а також методи «відмивання» грошей через банки.

У результаті проведених досліджень для ПАТ «Ощадбанк» запропоновано заходи щодо захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, які розподілено на кадрові, іміджеві, локальні та контрольні.

Витік інформації (неправомірне отримання інформації) – це мимовільне або несанкціоноване розголошення або знищення інформації шляхом утручання в інформаційні системи, копіювання, перекручування інформації, знищення електронних та паперових носіїв.

Несанкціонований доступ до інформації – це доступ до інформації, який здійснено з порушенням установлених правил розмежування доступу.

Наведено способи витоку інформації в банківській системі та характеристику засобів захисту банківської інформації.

В комплексі запропонованих рекомендацій для ПАТ «Ощадбанк» розроблено заходи щодо забезпечення безпеки кредитних операцій.

Кредитна безпека банку є головною складовою частиною фінансово-економічної безпеки банку, оскільки вона визначає як рівень прибутків, так і збитків банку.

Найбільш вирішальним етапом безпеки кредитних операцій є оцінювання кредитоспроможності позичальника.

Запропонований у даному дослідженні підхід являє собою сполучення елементів функціональної діагностики, аналізу статистичних даних і розрахункових показників з нормативних актів НБУ.

Відповідно до запропонованого підходу присвоєння рейтингу кредиту здійснюється за допомогою аналізу таких категорій: загальна характеристика клієнта; кредитна історія клієнта; фінансове становище клієнта; забезпеченість клієнта; характеристика об'єкта кредитування.

Апробація запропонованого у роботі підходу здійснена на прикладі одного з потенційних позичальників ПАТ «Ощадбанк» юридичної особи – ТОВ «Твікс».

Таким чином, визначений клас кредиту (А) і рівень резервування залежно від класифікації кредиту. При даному класі кредиту в умовах недостатнього погашення максимальний рівень резервування рекомендується на рівні 20 %.

Відповідальність за повсякденне відстеження ризику, оцінка і визначення рівня ризику покладають на спеціальний структурний підрозділ банку. Його основним завданням є впровадження принципів управління ризиками, особливо кредитного і ризику ліквідності, розроблення методики оцінки ризиків. Аналітичний відділ покликаний забезпечити таке положення справ, при якому всі ці ризики залишалися б у рамках затверджених лімітів, правильно б розумілися і оцінювалися перед проведенням операцій, відслідковувалися на постійній основі, і по них представлялася б звітність керівництву.

Таким чином, запропонований підхід оцінки кредитного ризику дозволить оцінити інтегральний коефіцієнт, визначити рейтинг кредиту і рівень ризику кредитування. Це дозволить розробити рекомендації при наданні кредиту у процесі експрес-моніторингу кредитних ризиків, а також визначити рівень резервування коштів залежно від рейтингу кредиту.

Запропонований механізм забезпечить одержання більш об'єктивної інформації про ступінь ризикованості кредиту і підвищити ефективність прийняття рішень щодо забезпечення безпеки кредитних операцій в банківській діяльності.

Основні результати досліджень опубліковані в роботах [81, 82].

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Зубок М. І., Яременко С. М. Безпека банківської діяльності: підручник. К.: КНЕУ, 2012. 477 с.
2. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: колект. монографія: [у 2 т.]. Т. 1 / Наук. журн. «Економіка і фінанси». Дніпропетровськ, 2014. 465 с.
3. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: колект. монографія: [у 2 т.]. Т. 2 / Наук. журн. «Економіка і фінанси». Дніпропетровськ, 2014. 348 с.
4. Зачосова Н. В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2016. 374 с.
5. Сніщенко Р. Г. Фінансова безпека учасників фінансового ринку : монографія; Кременчуц. нац. ун-т ім. М. Остроградського. Кременчук: Щербатих О. В., 2015. 371 с.
6. Ринок банківських послуг: проблеми та інноваційні напрями розвитку в Україні: монографія / В. О. Онищенко, Л. О. Птащенко; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. Полтава, 2010. 300 с.
7. Онищенко В. О., Андреев Р. Г., Савицька О. І., Довгаль Ю. С. Економічна безпека банківської діяльності в Україні: монографія; МОНМС України, Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. Полтава, 2011. 347 с.
8. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності : навч. посіб. / Уклад.: С. М. Побережний; О. Л. Пластун; Т. М. Болгар; Укр. акад. банк. справи Нац. банку України. Суми, 2010. 112 с.

9. Єпіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В.С., Болгар Т. М., Ващенко О. М. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія; Ред.: А. О Єпіфанов. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

10. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України: монографія / О. М. Колодізєв, О. В. Бойко, І. О. Губарева, В. О. Дзеніс, В. В. Жуков, В. Ф. Колесніченко, І. Г. Курочкіна, О. В. Пересунько, Є. О. Полтавська, Ю. В. Прохорова. Х.: ХНЕУ, 2010. 310 с.

11. Кириченко О. А., Грищенко І. М., Денисенко М. П., Гречан А. П., Єрохін С. А., Лаптев С. М. Сучасна банківська установа: організація управління та фінансів: монографія; Ун-т економіки та права «Крок», Київ. нац. ун-т технологій та дизайну, Ін-т вищ. освіти АПН України. К.: Вид-во ХНУ; Хмельницький, 2009. 547 с.

12. Тагирбеков К. Р. Основы банковской деятельности. М.: Изд-во «Ось-89», 2003. 446 с.

13. Соловійов В. І. Банківська безпека України: вдосконалення методики оцінки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2012. № 1 (17). С. 171-176.

14. Васильчак С. В., Моцьо Р. Ю. Економічна безпека банків та методи її забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць*. Львів : РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.12. С. 287-293.

15. Бочаров О. А. Формирование основ экономической безопасности в банковской деятельности: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05; [Академия управления]. М., 2003. 20 с.

16. Яременко С. М. Економічна безпека банків та способи її забезпечення. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/foa/2009_13/13_18.pdf С. 136-145

17. Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К. Банківське безпекознавство: навч. посібн.; Нац. акад. СБУ, Унів. економіки та права «КРОК». К.: Вид-во «Кондор», 2007. 602 с.
18. Герасимов П. А. Экономическая безопасность банка: концептуальный подход. *Банковские услуги*. 2006. № 4. С. 20-30.
19. Артеменка Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение, кредит». Ростов-на-Дону, 1999. 19 с.
20. Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних банків. *Фінанси України: журнал*. 2004. № 11. С. 118-124.
21. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.О. Олейникова. К.: Вид-во «Молодь», 2001. 680 с.
22. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економіка і прогнозування: наук.-аналіт. журнал*. 2006. № 1. С. 7-25.
23. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. К.: Вид-во КНЕУ, 2003. 156 с.
24. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посібн. / за ред. А.М. Герасимовича, Ф.Ф. Бутинця. Житомир: Вид-во «Рута», 2006. 599 с.
25. Побережний С. М. Організація діяльності підрозділів банківської безпеки в сучасному комерційному банку. Суми: ВВП «Мрія-1»ЛТД, 2004. 54 с.
26. Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки: навч. посіб. для студентів ВНЗ / ред. Г. Є. Павлова та ін. Дніпро: Акцент, 2018. 559 с.

27. Отенко І. П., Мішин О. Ю., Мішина С. В. Організація та управління фінансово-економічною безпекою банківських установ: навчальний посібник. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 240 с.

28. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. для студентів ВНЗ екон. і юрид. спец. усіх форм навчання / ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України», Каф. фінансів ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова; [уклад.: С. М. Фролов та ін.]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 331 с.

29. Волик Н. Г., Яценко К. Г. Ресурсна база комерційних банків України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2010. Вип. 6. С. 270-274.

30. Крегул Ю. І. Зубок М. І., Банк Р. О. Комерційна розвідка та внутрішня безпека на підприємстві: навч. посіб.; ред.: Ю. І. Крегул; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: КНТЕУ, 2014. 175 с.

31. Козаченко Г. В., Рамазанов С. К., Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С., Пшик Б. І. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія [у 3 т.]. Т. 3. Луганськ: Промдрук, 2014. 336 с.

32. Лук'янова В. В., Шутяк Ю. В. Діагностика економічної безпеки підприємства: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2014. 165 с.

33. Живко З. Б. Управління системою економічної безпеки підприємства: навч. посіб.; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2016. 211 с.

34. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід: монографія / ред.: Т. В. Момот; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 340 с.

35. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.

36. Владичин У. В.? Федик М. В. Банківська інфраструктура в Україні: монографія; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: Растр-7, 2016. 224 с.
37. Карась П. М., Приходько Н. В., Пащенко О. В., Гришина Л. О. Банківська система: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 291 с.
38. Франчук В. І. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності: підручник; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 235 с.
39. Васенко В. К., Шульга І. П., Пуш Л. А., Зачосова Н. В., Герасименко О. М. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: монографія; Ред.: В.К. Васенко; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Черкаси: Фактор, 2010. 367 с.
40. Мандзіновська Х. О. Управління фінансово-економічної безпекою: підручник / ред.Онищенко В. О. та ін. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 530 с.
41. Тридід О. М., Кавун С. В. Аналітичний огляд стану безпеки у банківській сфері. *Фін.-кредит. діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 1. С. 22-34.
42. Голофаєва І. П., Сергієнко О. А., Солдатова Я. Ю. Управління фінансовою безпекою комерційного банку на основі потокових сценарних моделей. *Бізнес Інформ.* 2014. № 12. С. 237-247.
43. Кулінська А. Проблеми функціонування складових фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави. *Наук. вісн.* 2015. № 11. С. 90-98.
44. Кириченко О. А., Мелесик С. В. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи. *Актуал. пробл. економіки.* 2009. № 8. С. 223-232.
45. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
46. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 вересня 2001 року № 2740 – III.

47. Мазаракі А. А., Корольчук О. П., Мельник Т. М. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія; Ред.: А. А. Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2010. 717 с.
48. Кириченко О. А., Алькема В. Г. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки в умовах глобалізації. *Актуал. пробл. економіки*. 2010. № 12. С. 6-18.
49. Папаїка О. О., Орлова В. О., Кононенко А. Ф., Грицак О. В., Попова І. В., Мелентьєва О. В., Тодосейчук Г. С. Банківські операції: навч. посіб.; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. Донецьк, 2010. 460 с.
50. Банківські операції: підручник / М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2011. 311 с.
51. Банківські операції: навч. посіб. для студ. аграр. ВНЗ I-II рівнів акредитації зі спец. «Фінанси і кредит» / Уклад.: Л. А. Сковира. К.: Аграр. освіта, 2010. 370 с.
52. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності: навч. пос. Київ: Знання, 2006. 311 с.
53. Пономаренко В.О. Аналіз кредитної діяльності комерційних банків України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2002. С. 67-69.
54. Васюренко О. В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 463 с.
55. Кишакевич Б. Побудова системи ефективного ризик-менеджменту банку в сучасних умовах. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Методи оцінки рівня капіталізації інноваційних структур* (Зб. наук. праць) Інститут регіональних досліджень НАН України. 2007. Вип. 2(64). С. 377-384.

56. Просович О. П., Процак К. В. Управління ризиками комерційного банку. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Пробл. економіки та упр.* 2010. № 684. С. 194-199.

57. Управління фінансовими ризиками: опор. конспект лекцій / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, екон. ф-т. Кам'янець-Поділ.: Аксіома, 2010. 227 с.

58. Сучасні підходи, методи та моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти: монографія / О.І. Барановський, В.В. Скальський, І.М. Михайловська, Л.Г. Гулько, Р.С. Квасницька, К.Л. Ларіонова, І. В. Форкун, О.А. Фрадинський, П.Г. Іжевський, С.М. Ксьондз. Хмельницьк: ХНУ, 2010. 496 с.

59. Бугель Ю. Основні методологічні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника. *Банківська справа.* 2007. № 4. С. 54-59.

60. Бугай Ю. С. Фінансовий механізм підвищення ефективності функціонування комерційних банків. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво.* 2010. Вип. 2. С. 43-46.

61. Ковальов О. П. Методологія управління кредитними ризиками. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2006. № 3. С. 31-36.

62. Інструментарій аналізу в системі кредитного ризик-менеджменту: монографія / О. В. Васюренко, В. Ю. Подчесова; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. К., 2010. 192 с.

63. Боронос В. Г., Влізько О. О. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України. *Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка.* 2010. № 1, т. 2. С. 182-187.

64. Управління конкурентною позицією банку на кредитному ринку: монографія / В. Я. Вовк, В. Ф. Колесніченко. Х.: ХНУРЕ, 2011. 260 с.

65. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: колект. монографія / [Абакуменко О. І. та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Шкарлета Сергія Миколайовича; Черніг. нац. технол. ун-т. Ніжин: Лук'яненко В.В.: Орхідея, 2015. 440 с.

66. Шараєвський Д. В. Концептуальна схема оцінки ефективності діяльності комерційних банків за допомогою методів граничного аналізу. *Пробл. науки*. 2011. № 7. С. 41-47.

67. Формування та реалізація кредитної політики банку: методологія і практика: монографія / С. В. Башлай, Л. О. Гаряга, М. Й. Гедз, О. Л. Гринько, У. Я. Грудзевич, Я. В. Грудзевич, М. Г. Дмитренко, Т. С. Засядєвова, К. В. Іоненко, В. П. Карпенко; Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Черкас. ін-т банк. справи. Черкаси: ДКС Центр, 2010. 345 с.

68. Функціонування банківського сектору та кредитної кооперації: теорія і практика: монографія / І. Г. Брітченко, А. О. Пантелеймоненко, С. П. Прасолова, А. В. Нікітін, М. Б. Чижевська, О. М. Захарченко; Полтав. ун-т економіки і торгівлі. Полтава: РВВ, 2010. 152 с.

69. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23. Поточна редакція від 22.11.2014 р. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

70. Бондарчук Ю.В., Марущак А.І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: науково-практичний посібник. К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 372 с.

71. Валильчак С. В., Бегей М. В. Кредитна діяльність банків та її вплив на економічну безпеку держави; Укр. акад. Друкарства. *Наук. зап.* 2014. № 4. С. 114-121.

72. Гаврилко П. П., Кужелєв М. О., Брітченко І. Г. Корпоративні відносини в банківському секторі: фінансові механізми та маркетингові стратегії: монографія; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Ужгород. торг.-екон. ін-т, Карпат. ун-т ім. А. Волошина, Graduate school of business – National-Louis univ. Рівне: Волин. обереги, 2016. 227 с.

73. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки: колект. монографія / Чернігів. нац. технол. ун-т ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Ільчука Валерія Петровича. Чернігів: ЧНТУ, 2017. 349 с.

74. Череп А. В., Худолєй Л. В. Використання інструментів забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств: монографія; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2018. 221 с.

75. Polozova T., Musiienko V., Storozhenko O., Peresada O., Geseleva N. Modeling of energy-saving processes in the context of energy safety and security. *Journal of security and sustainability issues* (Моделювання енергозберігаючих процесів в контексті енергетичної безпеки). 2019. № 8 (3). С. 387-397.

76. Полозова Т.В., Мусієнко В.О. Зінченко М.Е. Інтелектуальний капітал як джерело конкурентних переваг та критерій рейтингового оцінювання. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2019. № 34. С. 90-96.

77. Polozova T., Cherkashina M., Shapoval O., Romanchik T., Alzoubi Laith Abdel Karim Mohammad. Assessment of risks in conditions of provision of security of economic activities of organizations (Оцінювання ризиків в умовах забезпечення безпеки господарської діяльності організацій). *Journal of security and sustainability issues*. 2019. № 8 (4). С. 705-714.

78. Polozova T.V., Nicola Jennifer John Elia. Enterprise economic security system: theoretical aspects of formation. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 355-362.

79. Мусієнко В. О., Зінченко М. Е. Ресурси конкурентоспроможності суб'єкта господарювання XXI століття. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта*. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3 листопада 2020 р.) / За заг. ред. Т. В. Полозової [та ін.]. Харків. ХНУРЕ. 2020. С. 225-228.

80. Мусієнко В. О., Іванова В. Б. Математичні методи діагностики ймовірності банкрутства як інструментарій забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ФОП Андреев К.В., 2020. С. 397-408.

81. Мусієнко В.О., Вадіянець А.Р. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки банківських установ. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта*. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3 листопада 2020 р.) / За заг. ред. Т. В. Полозової [та ін.]. Харків. ХНУРЕ. 2020. С. 221-224.

82. *Прібильнова І. Б., Вадіянець А. Р.* Визначення сутності фінансово-економічної безпеки банківських установ. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ФОП Андреев К.В., 2020. С. 427-435.